

ZIJN DIGIKIDS NOG BOEKENBEESTEN?

ONDERZOEK NAAR DE LEESA'TTTITUDE, HET (DIGITALE) LEESGEDRAG EN
DE VRIJETIJSBESTEDING VAN VLAAMSE JONGEREN TUSSEN 9 EN 12

Jan van Coillie
Mariet Raedts

Lezen
.....
STICHTING LEZEN

LS
Stichting Lezen

Deze publicatie is te downloaden via www.lezen.nl

Colofon

Stichting Lezen
Nieuwe Prinsengracht 89
1018 VR Amsterdam
020- 6230566
www.lezen.nl
info@lezen.nl

Vormgeving cover

Lijn 1 Haarlem, Ramona Dales

Inhoud

Voorwoord	4
1 Inleiding	5
2 Digikids en leesbeesten	6
2.1 De digitale revolutie	6
2.2 Doem- of doordenken	7
2.3 De e-reader als brug tussen boek en digitale media.....	10
2.4 Onderzoek naar mediagebruik en lezen.....	11
3 Onderzoeksdoel	14
4 Aanpak van het onderzoek	15
4.1 De vragenlijst.....	15
4.2 Dataverzameling	16
4.3 Steekproef	17
4.4 Data-analyse.....	18
5 Resultaten	20
5.1 Leesattitude.....	20
5.2 Leesfrequentie	26
5.3 E-boeken.....	32
5.4 Favoriete vrijetijdsbestedingen	35
5.5 Mediabezit.....	41
5.6 Tijd besteed aan (multi)media en lezen	42
5.7 Samenhang mediagebruik en leesattitude.....	47
5.8 Samenhang mediagebruik en leesfrequentie	48
5.9 Samenhang mediagebruik en e-boeken	49
6 Conclusies	51
7 Discussie en mogelijkheden voor verder onderzoek	54
Referenties	55
Bijlage	59

Voorwoord

De tijd dat kinderen opgroeiden in een overzichtelijk landschap van media ligt ver achter ons. Kijk maar hoe ze hun eerste stapjes zetten. Op avontuur door de huiskamer ontmoeten ze allerhande *gadgets*. Op de bank slingert een tablet, op tafel ligt een smartphone te piepen, in de kast liggen stapels prentenboeken. ‘Genetwerkt’ vanaf hun geboorte: zo zou je de nieuwe generatie kunnen typeren.

Als bevorderaars van het culturele lezen volgen Stichting Lezen Nederland en Stichting Lezen Vlaanderen de digitale ontwikkelingen met grote interesse. Zeker nu ook het boek langzaam zijn weg vindt in gadgetland. Neutraliteit is onze sleutelpositie. Ja, we lezen minder boeken, en ja, dat we zoveel facebooken en twitteren is daar zeker mede debet aan. Maar dat betekent niet dat die flikkerende schermen puur een bedreiging vormen. We lezen nog even graag en het scherm biedt het lezen ook kansen, juist bij de netwerkgeneratie.

De publicatie die voor u ligt, biedt daarvoor voorzichtige aanwijzingen. Het rapport brengt in kaart hoe de leeswereld van Vlaamse 9- tot 12-jarigen eruitziet. Het was de hoogste tijd. In 1987 werd er namelijk voor het laatst een vergelijkbaar onderzoek uitgevoerd. De commerciële televisie en de personal computer moesten toen nog hun weg vinden in de huiskamer. We juichen het dan ook toe dat we weer actuele feiten beschikbaar hebben over de (jonge) Vlaamse lezer. Vorig jaar verscheen, eveneens in de Stichting Lezen reeks, *Van woordjes naar wereldliteratuur*. Dat onderzoek schetst een beeld van de leeswereld van Nederlandse 7- tot 15-jarigen. Een vergelijkbaar rapport over Nederlandse tieners en jongvolwassenen is in de maak.

Deze nieuwe onderzoeken leggen een solide basis onder onze activiteiten. Leesbevordering kan zich niet beperken tot gedrukte media. Uit gebruikerstests blijkt bijvoorbeeld dat tablets en e-readers kinderen tot lezen verleiden. Ze bieden met name kansen bij aarzelende lezers, zoals jongens. Dat digitaal lezen ook voor intensieve mediagebruikers een uitkomst kan zijn, laat het Vlaamse onderzoek zien. Hun affiniteit met technologie vormt een ingang om het boek te promoten.

Het is volgens de onderzoekers “cruciaal om digitale media niet te zien als concurrent, maar als alternatief of aanvulling”. Waarvan akte. Want de lezer van de toekomst leest via vele media. Opatd de Vlaamse en Nederlandse Leesleeuwen mogen blijven brullen!

Met vooruitstrevende groet,

Gerlien van Dalen
Directeur Stichting Lezen Nederland

Majo de Saedeleer
Directeur Stichting Lezen Vlaanderen

Zijn digikids nog boekenbeesten?

.....
Stichting Lezen

1 Inleiding

Hoe graag en hoe veel lezen kinderen nog in dit digitale tijdperk? Deze vragen vormden de aanleiding voor ons onderzoek bij zo'n 2000 Vlaamse kinderen tussen 9 en 12 jaar. Het vorige vergelijkbare onderzoek in Vlaanderen vond plaats in 1987 (Ghesquiere, 1993), toen er nog geen sprake was van digitale media. In de lijn van het onderzoek van Ghesquiere (1993) onderzochten we de leesattitude, de leesfrequentie en de plaats die lezen inneemt binnen de vrijetijdsbesteding.

Ook wij gingen de samenhang na met leeftijd, gender en sociaaleconomische achtergrond. Daar voegden wij nog afkomst aan toe. De samenleving is in de voorbije twintig jaar immers veel internationaler en multicultureler geworden. Verschillende internationale onderzoeken (o.a. Clark, 2012; Gutnik, Robb, Takeuchi & Kotler, 2010; Mullis, Martin, Foy & Drucker, 2011) wijzen op een invloed van deze variabele op vrijetijdslezen en mediagebruik. Omdat de digitale media een steeds belangrijker plaats innemen binnen de vrije tijd van jongeren, hebben we er apart aandacht aan besteed. We onderzochten het mediabezit, de tijd besteed aan digitale media en de samenhang tussen leesattitude, leesfrequentie en mediagebruik. Bij dit laatste was er extra aandacht voor het contact met e-boeken.

2 Digikids en leesbeesten

2.1 De digitale revolutie

Nooit eerder kwamen kinderen zoveel in contact met beeldschermen. Bovendien hebben steeds meer kinderen toegang tot digitale media en is de keuze steeds ruimer geworden. Brooks-Gunn en Donahue (2008, p. 3) spreken over dramatische veranderingen, waardoor de mediatechnologie een integraal deel van het leven van kinderen in de eenentwintigste eeuw is geworden:

Television, which dominated the media world through the mid-1990s, now competes in an arena crowded with cell phones, iPods, video games, instant messaging, interactive multi-player video games, virtual reality sites, Web social networks, and e-mail.

Volgens Dresang (2008) heeft het digitale tijdperk ook een grote impact op het gedrukte boek en de manier waarop gelezen wordt. Ook zij spreekt over een ‘radical change’.

Nieuwe mediavormen en toepassingen blijven elkaar in een razend tempo opvolgen. In haar rapport *Trends Shaping Education 2013* vermeldt de Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD, 2013) de snelle opkomst van social networking, (Facebook werd gesticht in 2004; in september 2012 waren er al 1 biljoen actieve gebruikers), de toename van apps (in januari 2009 waren er 15.000 apps; in september 2012 al 1,5 miljoen) en de expansie van mobiele telefoons.

Niet alleen het aanbod verruimt, ook het bezit en het gebruik van nieuwe media neemt razendsnel toe, zowel bij volwassenen als bij kinderen. Koploper zijn de Verenigde Staten. In het boek met de sprekende titel *Always connected: The new digital media habits of young children* merken Gutnik et al. (2010) op dat kinderen meer tijd aan digitale media besteden dan ooit tevoren. Ze citeren cijfers van de Kaiser Family Foundation waaruit blijkt dat kinderen tussen 8 en 12 in 1999 7 uur en 29 minuten werden blootgesteld aan media, in 2010 was dat toegenomen tot 10 uur en 45 minuten. Het *Scholastic kids & family reading report* (2013) stelde vast dat het gebruik van smartphones, social networking, internetten en e-reading na 2010 sterk toenam bij kinderen van 6 tot 17 jaar.

De evolutie doet zich ook voor in Europa. Een studie van de Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest (MPFS, 2011) wijst op de sterke opkomst van sociale netwerken. 43% van de Duitse 6-13-jarige internetgebruikers raadpleegt regelmatig communities, tegenover 16% in 2008. Volgens een Brits onderzoek uit 2011 (Clark, 2012) heeft meer dan 90% van de kinderen tussen 8 en 11 thuis toegang tot een computer met internet, 61,3% heeft een eigen mobiele telefoon en 45,2% een profiel op een sociaal netwerk. Ook in Nederland zijn digitale media al stevig ingeburgerd bij kinderen. In 2011 bezat 25% van de achtjarigen en circa 90% van de twaalfjarigen een mobieltje; circa 50 % van de achtjarigen en respectievelijk 85% van de twaalfjarigen had een profiel op een sociale site (Mijn kind online, 2012a). In 2012 was er in bijna 100 % van de gezinnen een televisie aanwezig, in 75 % een smartphone, in 67% een spelcomputer, in 35% een iPad of tablet en in 12% een e-reader (Mijn kind online, 2012b).

In België beschikte in 2003 al 66% van de 11 à 12-jarigen over een mobiele telefoon en gebruikte

43% van de 9-11-jarigen en 76% van de 11-12-jarigen dagelijks het internet (Vandercammen, 2003). In 2012 hadden bijna alle 9-12-jarigen thuis een computer met internetverbinding en had iets meer dan de helft een mobieltje, bij jongeren ouder dan 12 jaar bedroeg dit bijna 100% (Graffiti Jeugddienst & Jeugdwerknet, 2012). Volgens een onderzoek van EU KIDS online (d'Haenens & Vandoninck, 2012), ging 39% van de 9-10-jarigen en 58% van de 11-12-jarigen dagelijks online en 24% respectievelijk 51% bezocht dagelijks sociale netwerksites.

Nog een recente trend is dat de media steeds flexibeler gebruikt worden: tv-kijken kan op een laptop of tablet, boeken kun je lezen op de iPad, minigames spelen op de mobiele telefoon. Volgens Brooks-Gunn en Donahue (2008, p. 3) heeft deze *media convergence* als resultaat dat Amerikaanse kinderen meer tijd besteden aan mediagebruik dan aan elke andere activiteit buiten slapen. Hier komt nog het fenomeen van multitasking bij, waarbij gebruikers met meerdere media tegelijk bezig zijn: kinderen sms'en terwijl ze online zijn en de tv op hebben staan. Onderzoekers maken daarom een onderscheid tussen *media use* en *media exposure* (Roberts & Foehr, 2008). Wanneer kinderen meerdere media tegelijk gebruiken, wordt dat gebruik opgeteld om te komen tot de tijd waarin ze blootgesteld zijn aan die media.

2.2 Doem- of doordenken

De recente evoluties zorgen voor controverse en scherpe standpunten bij voor- en tegenstanders van de nieuwe media. Titels van hoofdstukken als 'Cultuurpessimisme of euforie' en 'Angst voor nieuwe media' uit de brochure *Nieuwe media en lezen* (Van de Ven, 2000) zijn typerend. Overigens is een dergelijke discussie niet nieuw. In de jaren '80 zorgde vooral de tv voor controverse, gekristalliseerd in het boek *Amusing ourselves to death: Public discourse in the age of show business* van Neil Postman (1985). Bij het begin van de eenentwintigste eeuw zorgden artikels als 'Is Google making us stupid? What the internet is doing to our brains' (Carr, 2008) voor opschudding rond het toenemende internetgebruik. En volgens de Duitse geheugenonderzoeker Manfred Spitzer (2013) leidt onverantwoord computergebruik tot 'digitale dementie'.

Een groot deel van de controverse wordt gevoed door de angst voor ontleding, vaak gekoppeld aan de angst voor een tanende leesvaardigheid. Daarnaast speelt vaak ook de angst voor andere risico's die aan de nieuwe media verbonden zouden zijn, gaande van gameverslaving tot internetpesten.

2.2.1 Angst voor ontleding

Volgens Knulst en Kraaykamp (1998) werd in de laatste decennia van de twintigste eeuw in veel westerse landen een tendens van ontleding vastgesteld. In Nederland merkten rond de eeuwwende ook andere onderzoekers op dat mensen steeds minder lezen (Van den Broek, Knulst & Breedveld, 1999 en Breedveld & Van den Broek, 2001). Op basis van tijdsbestedingsonderzoeken van het Sociaal en Cultureel Planbureau concludeerde Nienke De Vries (2007, p.10): "Lezen, een aloude en lang geliefde bezigheid in de vrije tijd, wordt steeds minder populair". Dat is althans het algemene beeld dat uit onderzoek naar voren komt.

De ontleding werd vastgesteld bij het grote publiek, maar hoe zit het specifiek bij de jonge lezers? Talrijke studies merken ook bij hen een achteruitgang van het lezen op, al treedt die vooral op

vanaf 11-12 jaar. In oudere studies wordt vaak de tv als ‘schuldige’ aangewezen, al leggen de meeste studies geen causaal verband tussen de toegenomen tijd die aan de televisie wordt besteed en de afgenomen leestijd (Devos, 2004; Knulst & Kraaykamp, 1998; Heidtmann, 2002; Raukema, Schram & Stalpers, 2002; Verboord & Van Rees, 2003). Ghesquiere (1993, p. 17) relateert de negatieve impact van de televisie. Uit haar onderzoek bleek dat lezen niet moest onderdoen voor tv-kijken en dat de meeste kinderen beide media gebruiken. Raeymaeckers (2002) nuanceert op een andere manier: zij stelde weliswaar een negatieve correlatie vast tussen de tijd die besteed wordt aan tv-kijken en aan boeken lezen, maar een positieve met het lezen van kranten en tijdschriften. Het hangt er dus van af wat je onder lezen verstaat. De meeste studies die wijzen op ontleding, beperken zich tot papieren of gedrukte media en meer specifiek het lezen van literatuur.

Voorals ouders blijken bezorgd dat de nieuwe media het lezen van boeken bij hun kinderen doet achteruit gaan. 56 % van de ouders in het onderzoek van Scholastic (*Scholastic kids & family reading report*, 2013, p. 8) ging akkoord met de uitspraak “As my child becomes more and more involved with electronic or digital devices, I worry that he/she will be less interested in reading books for fun”. Hun kinderen bleken overigens veel positiever te staan tegenover de nieuwe media. Die positieve houding tegenover nieuwe media blijkt ook uit andere onderzoeken (o.a. Clark 2012; Desmond, 2011; Maynard, 2010).

Dat de dreigende ontleding als zo problematisch wordt ervaren, wordt ook gevoed door onderzoek dat de positieve gevolgen van het lezen van literatuur aantoont. Lezen is belangrijk voor de cognitieve ontwikkeling. Buitenschools lezen blijkt een positieve invloed te hebben op de algemene kennisontwikkeling van kinderen (Allen, Cipielewsky & Stanovich, 1992; Mol & Bus, 2011; Raeymaeckers 2002). Onderzoek wijst ook uit dat lezen een gunstige invloed heeft op taalvaardigheid en leesvaardigheid (Goffin et al., 2008; Mol & Bus, 2011) en op de creativiteit en het inlevingsvermogen (Mol & Bus, 2011). Op langere termijn kan het ook zorgen voor succes in het persoonlijke en professionele leven (Mol & Bus, 2011). Ook Leesmonitor.nu (2013) wijst op de maatschappelijke waarde van lezen en haalt studies aan die wijzen op voordelen op het gebied van economie, carrièrekansen, gezondheid en cultuurparticipatie. Soetaert (2006, p. 60) beklemtoont het belang van de leesvaardigheid om te kunnen functioneren in het sociale leven.

Leesmonitor.nu (2013) wijst er in de rubriek ‘Ontleding?’ op dat leestijd van gedrukte boeken, kranten en tijdschriften volgens alle vrijetijdsonderzoeken weliswaar afneemt, maar dat dit niet noodzakelijk betekent dat er sprake is van ontleding. Bij veel activiteiten met digitale media wordt er wel degelijk gelezen. Soetaert (2006, p. 43) bevestigt dit: “Ook binnen de audiovisuele media blijft lezen in de ruimste betekenis van het woord immers een belangrijke vaardigheid. Ook de nieuwe media moeten ‘gelezen’ worden”.

Verscheidene onderzoekers die een ruime definitie van lezen hanteren, zien het lezen toe- in plaats van afnemen (Liu, 2005; Du, 2009). Van de Ven (2000) waarschuwde meer dan 10 jaar geleden al voor een onnodige polarisatie. Volgens haar kunnen oude en nieuwe media naast elkaar bestaan en hoeven ze elkaar niet te verdringen. Het fenomeen van multitasking lijkt dit volgens Desmond (2011, p. 57) alvast te bevestigen:

There is no compelling evidence for media displacement of reading by cell phones, the plethora of games, or the internet; reading time has been on the decline for decades. What is evident is that multitasking with other media

while reading is on the rise, and this may have implications for how stories are enjoyed and understood, and perhaps for the way they will be written by authors in the future.

Ook Du (2009) en Griswold, McDonnel en Wright (2005) stelden eerder al dat de andere media het lezen niet noodzakelijk verdringen omdat kinderen multitasken. Het is opmerkelijk dat de Franse Académie des sciences in 2013 in deze discussie een standpunt innam ten gunste van de nieuwe media: “Cette évolution (...) a des effets positifs considérables, améliorant tout à la fois l’acquisition des connaissances et des savoir-faire mais aussi en contribuant à la formation de la pensée et à l’insertion sociale des enfants et adolescents” (Boch, Houdé, Léna & Tisseron, 2013, p. 3). Volgens de opstellers van het rapport zullen de nieuwe media de oude niet verdringen, maar aanvullen.

2.2.2 Angst voor tanende leesvaardigheid

Velen maken zich ook zorgen over een mogelijke achteruitgang van de leesvaardigheid als gevolg van de andere manier van lezen die de digitale media in de hand werken. Leesmonitor.nu (2013) typeert deze nieuwe leeswijze als non-lineair, multitaskend en browsend. Volgens Bakker (2010) gaat dit mogelijk ten koste van het lineaire, diepgaande en immersieve lezen, dat typisch is voor het lezen van literatuur. Liu (2005) haalt meerdere studies aan uit het begin van de jaren 1990 die wezen op de negatieve gevolgen van digitale media voor het lezen. Hij citeert onder meer Levy die er in een artikel uit 1997 op wees dat digitaal lezen leidt tot “shallower, more fragmented, and less concentrated reading” (Liu, 2005, p. 701). Marianne Wolf toonde zich in haar spraakmakende boek *Proust and the squid: The story and science of the reading brain* (2007) bezorgd dat kinderen door de snelle, vrije toegang tot de nieuwe media de informatie niet meer kritisch zullen leren benaderen en niet meer ‘achter de tekst’ zullen lezen. Bleeker (2010) vermeldt nog andere onderzoekers, zoals Gifford, die zich weliswaar positiever uitlaat over het digitale lezen, maar toch bezorgd is over de mogelijke invloed op het geheugen en Mangan die net als Gifford wijst op het ongeduldige, zappende gedrag van digitale lezers, dat de concentratie kan afzwakken. Ook voor Spitzer (2013) schaadt overmatig computergebruik het geheugen en kunnen digitale media zorgen voor spraak- en leerproblemen, aandachtstoornissen, stress en depressie. Ook het rapport van de Franse Académie des sciences wijst op de andere manier van lezen op een beeldscherm, maar ziet die meer als een uitdaging dan als een verlies (Boch et al., 2013).

Gardener (2011, p. 30) vat de beide standpunten samen:

Some researchers-taking a more educational angle-fear that the increasing use of E-readers will cause users to merely "skim" rather than read and will cause reader distraction rather than knowledge absorption or contemplation. On the other hand, advocates for the use of E-readers believe that the interactivity inherent in the devices' features can make reading a more fulfilling and beneficial activity.

Ook Mullis, Martin, Foy en Drucker (2011, p. 25) verwoorden de twee mogelijkheden:

Are fourth grade students reading better than ever? Or perhaps have the many competing media activities (e.g. watching TV, social networking, listening to music on phones and computers and playing video games) supplanted reading in children's lives to the point that reading skills are eroding.

2.3 De e-reader als brug tussen boek en digitale media

Om de kloof tussen het (literaire) boek en de digitale media te dichten, werd van bij de introductie veel verwacht van e-books en e-readers. Hetzelfde gold voor e-reading op andere dragers zoals tablets. “Electronic books might, therefore, have the power to bridge the gap between print and other media, and thereby encourage reading in those children who are reluctant readers” zo stelt Maynard (2010, p. 239). Toch waren er meteen ook reserves, die volgens Bakker (2010, pp. 21-22) gevoed werden door de lange geschiedenis van het boek en het haast ‘sacrale’ karakter ervan.

In de Benelux werden digitale boeken gelanceerd in het laatste kwartaal van 2009. In de eerste twee jaar kwam de verkoop erg langzaam op gang (Gesellschaft für Konsumforschung [GfK], 2012). In Nederland gebruikte in 2010 circa 25% van de 16-60-jarigen wel eens een computer of laptop om literatuur te lezen, maar slechts 6% een e-reader (Bakker, 2010, pp. 39-42). Het aantal e-readers en tablets nam echter snel toe. Volgens een recente online enquête in Nederland bezit 12% van de gezinnen met jonge kinderen een e-reader en 35% een iPad of tablet (Mijn kind online, 2012b). Ook in Vlaanderen zijn e-boeken aan een opmars bezig. Uit de jaarlijkse boekbarometer van ECI blijkt een vijfde van de ondervraagden in 2012 al een e-boek te hebben gelezen, dubbel zoveel als het jaar ervoor (Vlaming kiest steeds vaker voor e-book, 2013).

De cijfers voor Frankrijk (Blanc, 2013) en het Verenigd Koninkrijk zijn vergelijkbaar. Volgens het onderzoek van de National Literacy Trust (Clark, 2012) las in 2011 slechts 9,7% van de 8-11-jarigen minstens een keer per maand een digitaal boek en 7,4% van de 11-14-jarigen. Toch wees het onderzoek ook op de grote aantrekkingskracht van elektronische boeken bij jonge kinderen, wat een snelle opmars in de toekomst mogelijk maakt. Volgens cijfers van de Publishers Association (PA) neemt de verkoop van e-boeken voor kinderen in elk geval snel toe. Gedurende de eerste zes maanden van 2012 verdrievoudigde de verkoop vergeleken met dezelfde periode in 2011 (Hall, 2012).

In de VS is de stijging in het gebruik van digitale boeken veel spectaculairder. Rainie en Duggan (2012) gaven hun rapport voor het Pew Research Center de titel “E-book reading jumps: print book reading declines”. Uit het onderzoek van Scholastic (*Scholastic kids & family reading report* 2013) bleek dat het aantal kinderen van 6 tot 17 jaar dat een e-reader heeft, verdubbelde tussen 2010 en 2012 (van 25% naar 46 %). Bovendien nam het digitale lezen toe op alle dragers (laptop, netbook, tablet, e-reader, pc, iPod, smartphone). Tegelijk verklaarde 58% van de deelnemers papieren boeken te zullen blijven lezen, weliswaar een daling van 8% tegenover 2001.

Verscheidene studies toonden aan dat e-boeken leesbevordering in de hand werken. Zo zegt 20% van de zes- tot zeventienjarigen in het onderzoek van Scholastic (2013) die e-boeken lezen, dat ze met dat medium meer boeken voor hun plezier lezen. Dat geldt vooral voor jongens (26 % tegenover 16 % meisjes). Bijna de helft van de bevraagde jongeren stelt dat ze meer zouden lezen voor hun plezier als ze meer toegang zouden hebben tot digitale boeken. Een onderzoek van de Duitse Stiftung Lesen (2011) bij twaalfjarigen kwam tot vergelijkbare bevindingen: e-readers en e-boeken werken drempelverlagend, vooral wanneer het gaat om dikke boeken. Digitale boeken worden attractiever gevonden en beschouwd als een modern alternatief voor het oubollige

gedrukte boek (Stiftung Lesen, 2011). Ook volgens Bakker (2010) kunnen tablet en smartphone kinderen en jongeren, en dan vooral jongens, prikkelen om te lezen.

Deze bevindingen worden ondersteund door onderzoek aan universiteiten. Al in 2004 stelde Fasimpaur vast dat jonge lezers meer boeken lezen als ze toegang hebben tot e-readers, die extra aantrekkelijk blijken voor specifieke doelgroepen door de extra tools. Ook in het onderzoek van Bellaver (2007, geciteerd in Desmond 2011, p. 57) antwoordde meer dan de helft van de twintig 10-jarigen die hij bevraagde dat e-boeken hun meer plezier gaven dan papieren boeken. Bovendien stelden ze dat ze meer zouden lezen als ze een e-reader hadden. Larson (2010) onderzocht in detail de impact van digitale boeken bij twee kinderen: een niet-lezer en een veellezer. Volgens de moeder van het kind dat niet graag las, veranderde de Kindle drastisch de houding van haar dochter tegenover lezen en gaf het toestel haar meer zelfvertrouwen. Dat kwam vooral doordat ze gestimuleerd werd door de extra mogelijkheden zoals woordenboeken, bewegende beelden en de *text-to-speech* opties. Doiron (2011) citeert meerdere studies die erop wijzen dat digitale boeken de motivatie om te lezen kunnen verhogen, vooral bij kinderen die niet graag lezen en dat ze lezers kunnen stimuleren om meer te lezen. Het motiverende effect werd nog eens bevestigd door Anderson (2012, p. 171):

I discovered like West-Christy (2003) that the features of the electronic reader such as adjustable font size, access to a wide range of texts, multiple modalities (text-to-speech), the built-in dictionary, and the annotating tool increased students' motivation and positive attitudes toward reading.

2.4 Onderzoek naar mediagebruik en lezen

Wat zegt het onderzoek nu concreet over de plaats van het (literaire) lezen binnen het veranderde medialandschap? Roberts en Foehr (2008, p. 12) beklemtonen hoe belangrijk dergelijk onderzoek is:

Without an accurate mapping of young people's media exposure, researchers can never fully understand whether and how media affect the lives of children and adolescents.

In het onderzoek van Ghesquire (1993) was er nog geen sprake van digitale media, maar ze peilde wel naar de populariteit van boeken ten opzichte van andere media. Ze stelde vast dat boeken ongeveer even populair waren als televisie, maar veel populairder dan gamen. Een onderzoek naar de vrijetijdsbesteding bij Belgische jongeren van 10 tot 17 jaar in 2010 (Onderzoeks- en Informatiecentrum van de Verbruikersorganisaties [OIVO], 2011) maakt duidelijk hoe digitale media aan populariteit winnen: gamen en nog sterker internetten blijken er bij kinderen vanaf 11 jaar populairder dan boeken.

Verscheidene studies over het lezen van Nederlandse kinderen wijzen op een achteruitgang van het lezen. In hun overzicht van taalpeilingsonderzoeken tussen 1992 en 2007 komen Bonset en Hoogeveen tot de volgende conclusie: "Leerlingen zijn minder tijd gaan besteden aan lezen en lezen bijna alle typen leesmateriaal minder vaak dan in de vorige decennia. Dit geldt voor leerlingen einde basisonderwijs; de leesfrequentie van leerlingen halverwege het basisonderwijs lijkt door de tijd heen meer stabiel" (Bonset & Hoogeveen, 2009, p. 86). Voor grote opschudding zorgde het internationale PIRLS-onderzoek (Mullis et al., 2011) omdat de scores voor Nederland aan de lage kant waren. Slechts 20% van de Nederlandse kinderen stelde van lezen te houden

(27% hield er niet van). Ter vergelijking: Waalse kinderen bleken duidelijk meer van lezen te houden: 30% (14% niet). Vlaanderen werd dat jaar niet onderzocht. Het onderzoek stelde echter geen achteruitgang van de leesfrequentie vast ten opzichte van de vorige meting, integendeel. Uit de resultaten bleek dat de leerlingen in 2011 vaker thuis voor hun plezier lasen dan in 2006. Het tv-kijken liep licht terug sinds 2006, net als het computergebruik.

Ook uit een onderzoek van de Stichting Promotie Televisiereclame (SPOT, 2010) kan de plaats van lezen ten opzichte van andere vormen van tijdsbesteding worden afgeleid. 70 % van de 6-12-jarigen kijkt dagelijks tv, 27% gamet, 15% maakt gebruik van sociale media en 11% leest dagelijks een boek (waarvan maar 1% op tablet). De tijd die de kinderen aan deze media besteden verschilt veel sterker. 6-12-jarigen kijken gemiddeld 85 minuten per dag naar de televisie, terwijl ze amper 5 minuten per dag lezen. Het gebruik van sociale media stijgt met de leeftijd van gemiddeld 9 tot 25 minuten.

In zijn surveyonderzoek onder Nederlandse kinderen van 7-15 jaar stelde Huysmans (2013) expliciet de vraag naar de mogelijke impact van nieuwe media op het lezen van boeken. Hij stelt vast dat “de belangstelling voor boeken begint te dalen op de leeftijd waar de belangstelling voor sociale media en mobiele communicatie begint te groeien.” (Huysmans, 2013, p. 58). Tegelijk beklemtoont hij dat het te kort door de bocht is “om te stellen dat mobiele en digitale mediavormen *in het algemeen* het lezen terugdringen” (p. 35) al doen ze dat dus wel naarmate kinderen ouder worden.

Ook in andere Europese studies komt naar voren dat boeken lezen populair blijft bij jonge kinderen, met een piek tussen acht en twaalf jaar, alhoewel de meeste onderzoekers wel een achteruitgang vaststellen, waarbij vooral de groep niet-lezers toeneemt. In het Verenigd Koninkrijk stelde Clark (2012) een duidelijke achteruitgang van het lezen vast bij kinderen tussen acht en zestien jaar, al bleek die daling niet constant. In 2005 gaf nog 38,1% aan dagelijks te lezen buiten de klas. In 2010 was dat percentage teruggelopen tot 29,1%. In 2011 steeg het opnieuw licht tot 30,8%. Toch veranderde het aantal kinderen dat aangaf dat ze heel graag of veel lezen nauwelijks (ca. 50%). Uit de Duitse KIM-studie van de Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest (2011) kwam eenzelfde aandeel veellezers naar voren: 49% van de kinderen tussen 6 en 13 jaar stelde regelmatig (minstens eenmaal per week) een boek te lezen buiten school. Wel bleek het aantal niet-lezers toegenomen te zijn. Het steeg van 14% in 2006 naar 17% in 2008 en 20% in 2012. Bovendien is het aandeel van het lezen relatief klein ten opzichte van andere activiteiten als televisiekijken, buiten spelen, muziek beluisteren, sporten en gamen, die hoger scoren.

De onderzoekers stelden ook een duidelijke toename vast van het gebruik van sociale netwerken. In 2012 zat 43% van de 6-13-jarige internetgebruikers regelmatig op communities, tegenover 16% in 2008. Ook Böck (2000), die de leesgewoonten en -interesses van 8-14 jarigen in Oostenrijk onderzocht, kwam tot de conclusie dat het lezen in het gedrang komt door het toenemende gebruik van tv, computer, spelconsole en internet. Toch bleek uit haar onderzoek ook dat lezen voor kinderen attractief blijft, vooral bij de groep acht- tot tienjarigen, daarna is er een snelle achteruitgang. Net als Huysmans stelden de Franse onderzoekers van Ipsos Media CT (2013) vast dat het gebruik van digitale media sterk toeneemt op een leeftijd waarop het lezen afneemt. Waar van de 7-12 jarigen 21% gebruik maakt van sociale media, is dat in de groep 13-19 al 85%. Het lezen van boeken daarentegen daalt met 20%, van strips met bijna 30% (terwijl

manga's lezen stijgt met 10%). Tot dezelfde conclusie kwamen de onderzoekers van Scholastic (*Scholastic kids & family reading report*, 2013) in de Verenigde Staten: "As age increases, the time kids spend reading declines in direct opposition to the time kids spend going online for fun and using a cell Phone to text or talk" (p. 7). De onderzoekers stelden in de tijdsspanne van twee jaar weinig verschuivingen vast in het mediagebruik van de kinderen. Het aantal kinderen dat bijna dagelijks een boek leest, daalde tussen 2010 en 2012 licht (-3%), net als het aantal dat bijna dagelijks tv kijkt of muziek beluistert (-1%). Toch behoorde nog steeds 48% van de kinderen tot de groep veellezers. De andere activiteiten stegen, met als sterkste stijgers het werken met smartphone of een ander draagbaar toestel (+8%), het communiceren via sociale netwerken (+3%) en het online gaan voor het plezier (+3%). Het onderzoek in 2012 stelde ook een snelle opkomst van e-boeken vast, met een toename van 25% naar 46% tussen 2010 en 2012.

Bij de resultatenbespreking van ons onderzoek zullen we – waar dat relevant is – onze resultaten koppelen aan de bevindingen uit bovenstaande onderzoeken. Hierbij willen we meteen opmerken dat de resultaten van de verschillende onderzoeken moeilijk vergelijkbaar zijn. Ze hanteren immers verschillende methodes (schriftelijke of online bevraging of persoonlijke interviews, bij de kinderen zelf of via de ouders, op school of thuis, ...), stellen deels andere vragen, focussen niet altijd op dezelfde leeftijdsgroepen of delen die anders in, onderscheiden deels andere media of vormen van vrijetijdsbesteding, hanteren andere antwoordcategorieën of werden afgenomen op andere momenten. We vergelijken dan ook alleen algemene bevindingen en slechts af en toe concrete cijfers.

3 Onderzoeksdoel

Ons onderzoek is in de eerste plaats een aanvulling op bestaande studies naar de leesattitude en het leesgedrag van kinderen in de basisschool. De laatste grootschalige bevraging in Vlaanderen door Ghesquiere vond plaats in 1987. Een update drong zich dan ook op, des te meer omdat in de voorbije 20 jaar (digitale) media een almaar belangrijker rol zijn gaan spelen in de vrijetijdsbesteding van jongeren. Daarom bevatte onze enquête ook vragen over e-boeken en digitale media.

De onderzoeksvragen zijn:

- *Hoe staan kinderen tegenover het lezen van boeken?*
- *Hoe vaak lezen kinderen voor hun plezier?*
- *Welke ervaring hebben kinderen met e-boeken?*
- *Hoe populair is lezen in vergelijking met andere vrijetijdsactiviteiten?*
- *Hangt de tijd die kinderen besteden aan (digitale) media samen met hun leesvoorkeuren en hun leesgedrag?*

Met onze studie wilden we ook een antwoord bieden op de vraag welke persoonskenmerken een rol spelen in de leesvoorkeuren van kinderen, hun leesfrequentie en de plaats die lezen inneemt in hun vrijetijdspatroon. Net als in vele voorgaande studies onderzochten we de samenhang tussen leeftijd en geslacht enerzijds en leesgedrag en leesattitude anderzijds. Ook de beroepsactiviteit van de ouders werd net als in het onderzoek van Ghesquiere (1993) meegenomen als mogelijke bepalende factor. De rol van de etnische afkomst kwam tot hiertoe nauwelijks aan bod in leesonderzoek. Het enige Vlaamse onderzoek is de studie van Ghesquiere en Ramaut (1994) waarin de leesfrequentie van Turkse, Marokkaanse, Italiaanse en Vlaamse leerlingen werd vergeleken. De deelnemers in dat onderzoek waren acht tot veertien jaar oud. Omdat wij data verzamelden in een aantal Nederlandstalige Brusselse scholen, bevat onze steekproef een voldoende groot aantal allochtone kinderen. De ‘etnische afkomst’ van de kinderen is dus naast leeftijd, gender en sociaaleconomische achtergrond een belangrijke variabele in onze studie. De bijhorende onderzoeksvraag luidt als volgt:

- *Hangen persoonskenmerken als leeftijd, geslacht, etnische afkomst en sociaaleconomische achtergrond samen met de leesvoorkeuren, het leesgedrag en het vrijetijdsbestedingspatroon van kinderen?*

4 Aanpak van het onderzoek

In dit hoofdstuk geven we een beschrijving van de manier waarop we het onderzoek hebben aangepakt.

4.1 De vragenlijst

Omdat kinderen niet vertrouwd zijn met het invullen van vragenlijsten, hielden we rekening met een aantal punten. Zo gebruikten we eenvoudige taal. We spraken bijvoorbeeld niet over fictie en non-fictie, maar over boeken met een verhaal en boeken die iets uitleggen. Ook hielden we de vragenlijst, de vragen en de antwoorden zo kort mogelijk. Ten slotte vermeden we vragen met uitgebreide antwoordschalen omdat die een zeker abstractievermogen vereisen.

De vragenlijst bevatte 19 vragen, waarvan de meeste voorgedefinieerde antwoordcategorieën hadden. We stelden vragen over leeftijd en geslacht (vragen 1-3), mediabezit (vragen 4-6), afkomst (vraag 7-12), leesvoorkeuren (vraag 13), leesfrequentie (vraag 14), digitale boeken (vragen 15-17) en vrijetijdsbesteding (vragen 18 en 19). De activiteiten in vraag 18 waren gedeeltelijk overgenomen uit het onderzoek van Ghesquiere (1993). De overige activiteiten waren gerelateerd aan nieuwe media. De volledige vragenlijst is terug te vinden in Bijlage 1.

De etnische afkomst van de kinderen werd bepaald op basis van hun geboorteland (vraag 7) en dat van hun beide ouders (vragen 9 en 10). Daarbij hanteerden we de definities op de website van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). We beschouwden leerlingen als autochtoon indien hun beide ouders in België geboren zijn, ongeacht het land waar zij zelf geboren zijn. Indien ten minste één van hun ouders geboren is in een van de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika, Oceanië, Indonesië of Japan, beschouwden we hen als westerse allochtonen. Was ten minste één van de ouders geboren in een van de landen in Afrika, Latijns-Amerika, Azië (exclusief Indonesië en Japan) of Turkije, dan werd het kind gerekend tot de groep van niet-westerse allochtonen. Indien de etnische afkomst van het kind niet duidelijk was (het kind had het geboorteland van een of van beide ouders niet vermeld), baseerden we ons op de thuista(al)en van het kind (vraag 8 in de vragenlijst). Kinderen die aangaven dat ze thuis enkel Nederlands of een Vlaams dialect spraken, werden ingedeeld bij de autochtonen. Kinderen die thuis Turks en Nederlands spraken, kwamen terecht in de groep van niet-westerse allochtonen. De bepaling van de etnische afkomst op basis van de thuista(a)l(en) werd toegepast bij 18 van de 1277 kinderen (1,4% van de steekproef).

Om een idee te krijgen van de sociaaleconomische achtergrond van de kinderen stelden we vragen over de beroepssituatie van de ouders (vragen 11 en 12 in de vragenlijst). We vroegen eerst of hun moeder respectievelijk vader werkte. De kinderen kregen drie antwoordmogelijkheden: 'ja', 'nee' en 'ik weet het niet'. Indien de moeder/vader actief was op de arbeidsmarkt vroegen we aan de leerlingen om te noteren waar hun moeder/vader werkte en vervolgens zo goed mogelijk te omschrijven wat hun moeder/vader daar voor werk deed. De antwoorden van de kinderen werden nadien ondergebracht in een van de volgende categorieën: 'beroep is niet duidelijk, te vage omschrijving', 'beroep waarvoor geen diploma hoger onderwijs

vereist is' (voorbeelden zijn: kok, vuilnisman, taxichauffeur, poetsvrouw, kapster en elektricien) en 'beroep waarvoor een diploma hoger onderwijs vereist is' (voorbeelden zijn: huisarts, advocaat, lerares, psycholoog, logopedist, kinesist, vroedvrouw en ingenieur). Sommige beroepsactiviteiten kunnen uitgeoefend worden door iemand met of zonder diploma hoger onderwijs, bijvoorbeeld: 'bediende in een bank of in een bedrijf', 'office manager/secretaresse' en 'boekhouder'. Omdat we niet peilden naar het hoogst behaalde diploma van de ouders, kozen we ervoor om deze beroepen onder te brengen in de categorie 'beroepen waarvoor een diploma hoger onderwijs vereist is'. Dat geldt ook voor 'verplegers/verpleegsters in ziekenhuizen'. Wanneer echter uit de beschrijving duidelijk werd dat de vader of moeder verzorgende taken uitvoerde in een bejaardenhome of werkzaam was in de thuiszorg, dan rubriceerden we het antwoord 'verpleger/verpleegster' bij de beroepen waarvoor geen diploma hoger onderwijs vereist is. De beschrijving van het kind was onze enige leidraad om de beroepsactiviteit van de ouders te coderen. Als een kind noteerde dat zijn moeder werkt in een apotheek als apotheker, is het niet ondenkbaar dat de moeder in werkelijkheid apothekassistente is. We zijn ons er dus van bewust dat de codering van een aantal antwoorden voor discussie vatbaar is.

4.2 Dataverzameling

De data werden in april en in mei 2012 verzameld op een dertigtal basisscholen¹ in Vlaanderen en in het Brussels Nederlandstalig onderwijs. Negentien studenten van de faculteit Letteren van de KU Leuven Campus Brussel verzamelden de data in het kader van het opleidingsonderdeel Jeugdliteratuur. Enkel scholen waarmee de onderzoekers of de studenten vertrouwd waren, werden gevraagd om deel te nemen aan het onderzoek. Het betreft dus een gelegenheidssteekproef.

Alle vragenlijsten werden klassikaal ingevuld. Tijdens de data-afname waren steeds de leerkracht en een student aanwezig in het leslokaal. Als de kinderen een vraag niet goed begrepen, konden zij dus extra uitleg vragen aan een van de volwassenen.

In totaal verzamelden we 1968 vragenlijsten. Deze vragenlijsten controleerden we op item non-respons. Onvolledige² vragenlijsten werden niet opgenomen in de data-analyse ($n = 683$). Uit de overgebleven vragenlijsten verwijderden we de enquêtes ingevuld door achtjarigen ($n = 4$) en leerlingen ouder dan twaalf jaar ($n = 4$). In totaal hielden we 1277 vragenlijsten over. Dat is ongeveer 65% van het totaal aantal verzamelde vragenlijsten. De antwoorden werden vervolgens ingevoerd in het statistische programma SPSS.

We streefden bij het verzamelen van de data niet naar een representatieve steekproef voor de

---

¹ Het invullen van sommige vragen vereiste de nodige technische leesvaardigheid. Daarom besloten we geen data te verzamelen in het eerste en het tweede leerjaar van het basisonderwijs.

² Nogal wat leerlingen wisten niet wat het beroep van hun vader of hun moeder was of konden dit beroep niet nauwkeurig omschrijven. Daarom besloten we om vragenlijsten die voor de rest wel volledig waren ingevuld, toch op te nemen in de steekproef.

leerlingenpopulatie in Vlaanderen en Nederlandstalige scholen in Brussel. Onze studie moet dan ook beschouwd worden als een verkenning van de doelgroep, hun leesattitude, leesgedrag en vrijetijdsbesteding.

4.3 Steekproef

Een overzicht van de in de analyses gebruikte steekproef naar sekse en leeftijd is te vinden in Tabel 4.1. De verdeling meisjes/jongens is niet significant³ verschillend in de vier leeftijdsgroepen. In onze steekproef zitten verhoudingsgewijs meer elf- en twaalfjarigen dan negen- en tienjarigen⁴. Deze ongelijke aantallen hadden echter geen directe gevolgen voor de verbanden die we toetsten⁵.

Wat de etnische afkomst van de kinderen betreft, ziet de verdeling er als volgt uit: 72,6% van de kinderen is autochtoon, 8,6% is westers allochtoon en 18,8% is niet-westers allochtoon. Ook voor het kenmerk 'etnische afkomst' verschillen de vier leeftijdsgroepen niet significant van elkaar⁶.

Tabel 4.1 *Verdeling jongens en meisjes over de vier leeftijdsgroepen*

	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	Allen
Meisje	135 (52,7%)	151 (52,6%)	183 (51,3%)	204 (54,1%)	673 (52,7%)
Jongen	121 (47,3%)	136 (47,4%)	174 (48,7%)	173 (45,9%)	604 (47,3%)
Totaal	256 (100%)	287 (100%)	357 (100%)	377 (100%)	1277 (100%)

Van 806 kinderen (63,1%) konden we de beroepsactiviteit van de beide ouders coderen. De vier leeftijdsgroepen verschillen niet significant van elkaar wat de beroepsactiviteit van de ouders betreft⁷. We vonden ook geen samenhang tussen de variabelen 'sekse' en 'beroepsactiviteit van de ouders'⁸. De variabelen 'etnische afkomst' en 'beroepsactiviteit van de ouders' hangen wel samen⁹ (zie Tabel 4.2).

³ $\chi^2 = 0,599$, $df = 3$, $p = 0,897$

⁴ $\chi^2 = 30,699$, $df = 3$, $p < 0,001$

⁵ Omdat in onze steekproef de elf- en twaalfjarigen oververtegenwoordigd zijn (zie Tabel 4.1), maakten we ook enkele berekening op basis van de gewogen aantallen. We kenden de volgende gewichten toe: negenjarigen (1,25), tienjarigen (1,11), elfjarigen (0,89) en twaalfjarigen (0,85). Omdat de percentages voor de gewogen aantallen niet sterk afweken van de percentages op basis van de ongewogen aantallen, beslisten we om in hoofdstuk 5 telkens de absolute cijfers te rapporteren.

⁶ $\chi^2 = 3,854$, $df = 6$, $p = 0,696$

⁷ $\chi^2 = 8,650$, $df = 6$, $p = 0,194$

⁸ $\chi^2 = 0,614$, $df = 2$, $p = 0,736$

⁹ $\chi^2 = 92,250$, $df = 4$, $p < 0,001$

Tabel 4.2 *Aantal ouders met een beroepsactiviteit op niveau hoger onderwijs volgens etnische afkomst*

	Autochtoon	Allochtoon westers	Allochtoon niet-westers	Allen
Geen ouder	189 (31,2%)	34 (56,7%)	103 (73,0%)	326 (40,4%)
1 ouder	208 (34,4%)	15 (25,0%)	025 (17,7%)	248 (30,8%)
2 ouders	208 (34,4%)	11 (18,3%)	013 (09,2%)	232 (28,8%)
Totaal	605 (100%)	60 (100%)	141 (100%)	806 (100%)

Allochtone kinderen hebben vaker niet-werkende ouders of ouders met een baan voor laagopgeleiden. Autochtone kinderen hebben vaker hoogopgeleide vaders en/of moeders die actief zijn op de arbeidsmarkt.

4.4 Data-analyse

De resultaten werden verwerkt in het statistische programma SPSS, versie 20.0. Om de verbanden te kunnen toetsen, stelden we kruistabellen op. Daarin plaatsten we de groepsvariabele (bv. leeftijd) telkens in de kolommen en de afhankelijke variabele (bv. leesfrequentie boeken met een verhaal) in de rijen. Om de verschillende leeftijdsgroepen gemakkelijk met elkaar te kunnen vergelijken, berekenden we de kolompercentages (zie Tabel 4.3). De percentages worden weergegeven tussen ronde haakjes. In de tabel is te zien dat het percentage frequente lezers afneemt naarmate de leeftijd stijgt.

Tabel 4.3 *Leesfrequentie boeken met een verhaal volgens leeftijd*

	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	Allen
Frequente lezers	184 (71,9%) 4,5	192 (66,9%) 2,9	207 (58,0%) -0,7	178 (47,2%) -5,8	761 (59,6%)
Incidentele lezers	72 (28,1%) -4,5	95 (33,1%) -2,9	150 (42,0%) 0,7	199 (52,8%) 5,8	516 (40,4%)
Totaal	256 (100%)	287 (100%)	357 (100%)	377 (100%)	1277 (100%)

Via Chi-kwadraattoetsen onderzochten we vervolgens of de beide variabelen samenhangen. In kruistabellen met meer dan vier cellen lieten we ook de celresiduen¹⁰ berekenen. Celresiduen geven aan hoe ver de geobserveerde en de verwachte waarde in de cel uit elkaar liggen. In cellen

¹⁰ We bekeken telkens de aangepaste gestandaardiseerde celresiduen. In SPSS worden deze residuen aangeduid met de term *adjusted standardized residuals*. Het gestandaardiseerde residu is het verschil tussen de waargenomen en de verwachte waarde in de cel gedeeld door de wortel van het verwachte aantal. Aangepaste gestandaardiseerde residuen houden bovendien rekening met de rij- en kolomtotalen in de kruistabel.

met een residu groter dan 2,6¹¹ zijn de waargenomen aantallen significant hoger dan je zou verwachten op basis van toeval. In cellen met een residu kleiner dan -2,6 zijn de waargenomen aantallen significant kleiner dan verwacht. In deze cellen is er met andere woorden sprake van over- en ondervertegenwoordiging. In Tabel 4.3 zijn de celresiduen weergegeven in het blauw. De celresiduen geven aan dat er in de groep van de negen- en de tienjarigen meer frequente lezers zitten dan je op basis van toeval zou verwachten. In hoofdstuk 5 worden de percentages in deze cellen weergegeven in het blauw. Het aantal twaalfjarigen dat frequent een leesboek ter hand neemt (47,2%), ligt beduidend lager dan verwacht (celresidu = -5,8). Twaalfjarigen lezen verhoudingsgewijs dus minder vaak boeken met een verhaal. In hoofdstuk 5 worden de percentages in cellen waar er sprake is van ondervertegenwoordiging weergegeven in het oranje.

---

¹¹ De kritieke waarde voor een gestandaardiseerd celresidu bij een betrouwbaarheidspercentage van 99% ($p < 0,01$) is >2.58 of <-2.58 .

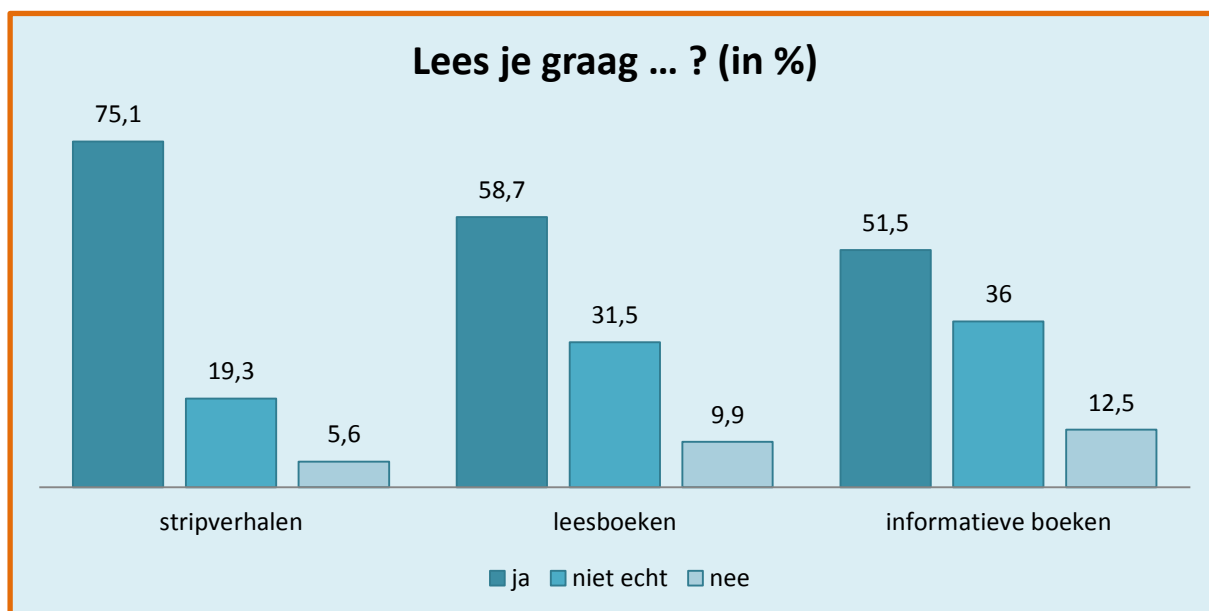
5 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek samengevat. We beginnen telkens met de resultaten voor de hele steekproef. Daarna rapporteren we de resultaten voor de onderzochte samenhangen.

5.1 Leesattitude

In Figuur 5.1 is te zien hoeveel procent van de kinderen de antwoordcategorie ‘ja’, ‘niet echt’ of ‘nee’ heeft aangeduid op de vragen: “Lees je graag stripverhalen?”, “Lees je graag boeken met een verhaal¹²?” en “Lees je graag boeken die iets uitleggen¹³?”. Stripverhalen zijn bij negen- tot twaalfjarigen duidelijk het populairste genre, informatieve boeken worden het minst graag gelezen. Verder valt uit de cijfers af te leiden dat slechts een kleine minderheid van de kinderen niet graag leest.

Figuur 5.1. Leesattitude stripverhalen, leesboeken en informatieve boeken ($n = 1277$).

Vervolgens gingen we na hoeveel procent van de kinderen boekenfans en boekenhaters zijn. Daarvoor keken we naar hun antwoord op de vragen: “Lees je graag boeken met een verhaal?” en “Lees je graag boeken die iets uitleggen?”. Ongeveer een derde van de kinderen (32,2%) antwoordde positief op beide vragen. Deze kinderen rekenden we tot de boekenfans. De groep van de boekenhaters

¹² In het rapport wordt dit genre ook aangeduid met de term ‘leesboeken’ of ‘fictie’.

¹³ In het rapport wordt dit genre ook aangeduid met de term ‘informatieve boeken’ of ‘non-fictie’.

is veel kleiner: 11,6% van de kinderen leest niet graag leesboeken en niet graag informatieve boeken. Meer dan de helft van de kinderen (56,2%) behoort tot de middengroep. Zij lezen niet echt graag leesboeken en/of informatieve boeken of zijn fan van slechts één genre.

5.1.1 Samenhang leesattitude en leeftijd

Het feit of kinderen wel of niet (echt) graag stripverhalen en leesboeken lezen, hangt niet samen met hun leeftijd (zie Tabel 5.1). Voor informatieve boeken vonden we wel een samenhang. Het aantal liefhebbers van informatieve boeken daalt geleidelijk van bijna 60% bij de negenjarigen naar 53,5% bij de elfjarigen. Het verschil tussen de elf- en twaalfjarigen bedraagt meer dan 12%.

Tabel 5.1 *Leesattitude stripverhalen, leesboeken en informatieve boeken volgens leeftijd (n = 1277)*

		9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	Allen	Sig. ^a
Stripverhalen	Ja	76,2	75,3	78,7	70,8	75,1	n.s.
	Niet echt	17,6	19,5	16,2	23,3	19,3	
	Nee	06,2	05,2	05,0	05,8	05,6	
Leesboeken	Ja	61,7	60,3	57,2	56,8	58,7	n.s.
	Niet echt	30,9	32,0	31,9	31,0	31,5	
	Nee	07,4	07,7	10,9	12,2	09,9	
Informatieve Boeken	Ja	59,8^b	55,4	53,5	41,1^c	51,5	**
	Niet echt	26,5	34,1	36,4	43,5	36,0	
	Nee	13,7	10,5	10,1	15,4	12,5	

^a Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

^b Blauwe cijfers wijzen op oververtegenwoordiging. De cel bevat meer waarnemingen dan je op basis van toeval zou verwachten.

^c Oranje cijfers wijzen op ondervertegenwoordiging. De cel bevat minder waarnemingen dan je op basis van toeval zou verwachten.

Uit de celresiduen blijkt dat enkel bij de jongste en de oudste kinderen de aangetroffen frequenties afwijken van de verwachte frequenties. In vergelijking met de resultaten voor de hele groep, zijn informatieve boeken meer geliefd bij negenjarigen en minder geliefd bij twaalfjarigen.

Ook andere onderzoekers stelden vast dat het aantal kinderen dat van lezen houdt lager ligt op het einde van de basisschool dan halfweg (Böck 2000; Broekhof & Broek 2013; Ghesquiere 1993; Huysmans, 2013). Afhankelijk van het onderzoek zet de daling in vanaf 9 of 8 jaar. Net als in ons onderzoek blijkt de daling relatief beperkt en verloopt die geleidelijk, al is er bij alle onderzoeken een min of meer grote knik tussen 11 en 12 jaar.

In Tabel 5.2 wordt voor elk van de vier leeftijdsgroepen het aantal boekenhaters en boekenfans weergegeven. Uit de celresiduen blijkt dat slechts twee cellen minder of meer waarnemingen bevatten dan verwacht. De twaalfjarigen zijn oververtegenwoordigd in de middengroep en ondervertegenwoordigd in de groep van de boekenfans. Zij houden relatief gezien dus minder van boeken lezen.

Tabel 5.2 *Aantal (%) boekenhater en boekenfans volgens leeftijd (n = 1277)*

	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	Allen	Sig. ^a
Boekenhater	09,4	10,1	12,6	13,3	11,6	**
Noch boekenhater, noch fan	52,3	54,4	53,3	63,1	56,2	
Boekenfan	38,3	35,5	34,2	23,6	32,2	

^a Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Ook hier sluiten onze resultaten aan bij ander recent onderzoek. Zo stelden Broekhof en Broek (2013) vast dat het percentage leerlingen dat aangeeft lezen 'erg leuk' te vinden daalt van 43% in groep 4 (7/8 jaar) naar 25% in groep 5 (11/12 jaar). Volgens het Oostenrijkse onderzoek van Böck (2000) daalde het percentage kinderen dat positief antwoordt op de vraag of ze graag boeken lezen, van 49,5 % bij de 8-jarigen naar 30,5 % bij de 12-jarigen. In het oudere onderzoek van Ghesquiere (1993) is de daling van het aantal leesfanaten met de leeftijd veel geringer: het aantal kinderen dat stelde 'zeer veel' van lezen te houden daalde van 44% bij de 9-10-jarigen naar 39% bij de 11-12-jarigen. De minder sterke daling is echter moeilijk te interpreteren: hij kan zowel te wijten zijn aan een gewijzigde attitude als aan de andere samenstelling van de groep respondenten of de andere vraagstelling. Huysmans (2013) gebruikte een andere methode (hij mat de leesmotivatie op basis van de houding tegenover een reeks stellingen) maar stelde ook een gestage daling vast van de positieve attitude tegenover boeken lezen vanaf 8 jaar.

5.1.2 Samenhang leesattitude en gender

Significant meer jongens dan meisjes lezen graag stripverhalen (zie Tabel 5.3). Dit verschil moet wel met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden, vermits de p-waarde groter is dan 0,01¹⁴. Ook informatieve boeken zijn populairder bij de jongens. Leesboeken vallen dan weer meer in de smaak bij meisjes.

Tabel 5.3 *Leesattitude stripverhalen, leesboeken en informatieve boeken volgens geslacht (n = 1277)*

		Jongens	Meisjes	Allen	Sig. ^a
Stripverhalen	Ja	78,8	71,8	75,1	n.s.
	Niet echt	16,6	21,8	19,3	
	Nee	04,6	06,4	05,6	
Leesboeken	Ja	48,0	68,2	58,7	**
	Niet echt	36,9	26,6	31,5	
	Nee	15,1	05,2	09,9	
Informatieve boeken	Ja	56,6	47,0	51,5	**
	Niet echt	31,0	40,6	36,0	
	Nee	12,4	12,5	12,5	

^a Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

¹⁴ Samenhang leesvoorkeur stripverhalen en geslacht: $\chi^2 = 8,460$; $df = 2$; $p = 0,015$.

Vergelijken we het aantal boekenhaters en boekenfans bij beide geslachten dan zien we dat jongens in vergelijking met meisjes vaker boekenhaters zijn (zie Tabel 5.4).

Tabel 5.4 *Aantal (%) boekenhaters en boekenfans volgens geslacht (n = 1277)*

	Jongens	Meisjes	Allen	Sig. ^a
Boekenhater	14,7	8,8	11,6	**
Noch boekenhater, noch fan	54,0	58,2	56,2	
Boekenfan	31,3	33,0	32,2	

^a Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

5.1.3 *Samenhang leesattitude, leeftijd en gender*

Om na te gaan of de leesattitude tegenover stripverhalen, leesboeken en informatieve boeken anders evolueert bij jongens en meisjes naarmate ze ouder worden, stelden we een driedimensionale kruistabel op. De resultaten van die analyses zijn terug te vinden in Tabel 5.5.

Tabel 5.5 toont dat de houding van jongens en meisjes tegenover stripverhalen en leesboeken niet significant evolueert naarmate ze ouder worden. Informatieve boeken zijn even populair bij jongens van negen, tien, elf en twaalf jaar. Bij de meisjes is er wel sprake van leeftijdsverschillen. Bij hen daalt de populariteit van informatieve boeken gestaag tussen de leeftijd van negen en elf, gevolgd door een plotse duik bij de twaalfjarigen.

Voorgaand onderzoek concludeerde dat meisjes op elke leeftijd meer van boeken houden dan jongens. In de studie van Ghesquiere (1993) daalde het aantal meisjes dat positief staat tegenover boeken van 47% (9-10 jaar) naar 44% (11-12 jaar); bij de jongens daalde dit van 40% naar 33%. In het onderzoek van Böck (2000) liep het aantal meisjes dat stelt zeer graag boeken te lezen terug van 59 % bij de 8-jarigen tot 30% bij de 13-jarigen, bij de jongens daalde dit van 40 tot 15%. Broekhof en Broek (2013) constateerden dan weer dat het percentage jongens dat lezen niet leuk vindt, toenam van 17% (groep 6) naar 25% (groep 8), terwijl dit percentage bij de meisjes steeg van 6% naar 13%.

Tabel 5.5 *Evolutie leesattitude stripverhalen, leesboeken en informatieve boeken, opgesplitst voor jongens en meisjes (n = 1277)*

		9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	Allen	Sig. ^a
Jongens							
Stripverhalen	Ja	80,2	82,4	81,6	72,3	78,8	n.s.
	Niet echt	13,2	14,0	14,4	23,1	16,6	
	Nee	6,6	3,7	4,0	4,6	4,6	
Leesboeken	Ja	53,7	50,7	47,7	42,2	48,0	n.s.
	Niet echt	36,4	39,0	35,1	37,6	37,6	
	Nee	9,9	10,3	17,2	20,2	20,2	
Informatieve boeken	Ja	59,5	57,4	58,6	52,0	56,6	n.s.
	Niet echt	27,3	30,9	29,9	34,7	31,0	
	Nee	13,2	11,8	11,5	13,3	12,4	

Zijn digikids nog boekenbeesten?

.....
Stichting Lezen

Meisjes							
Stripverhalen	Ja	72,6	68,9	76,0	69,6	71,8	n.s.
	Niet echt	21,5	24,5	18,0	23,5	21,8	
	Nee	5,9	6,6	6,0	6,9	6,4	
Leesboeken	Ja	68,9	68,9	66,1	69,1	68,2	n.s.
	Niet echt	25,9	25,8	29,0	25,5	26,6	
	Nee	5,2	5,3	4,9	5,4	5,2	
Informatieve boeken	Ja	60,0	53,6	48,6	31,9	47,0	***
	Niet echt	25,9	37,1	42,6	51,0	40,6	
	Nee	14,1	9,3	8,7	17,2	12,5	

^a Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Doordat wij een onderscheid maakten tussen boeken met een verhaal (fictie), stripverhalen en informatieve boeken, kunnen we deze algemene bevinding nuanceren. Meisjes houden inderdaad beduidend meer van fictie, maar jongens vallen meer voor stripverhalen en informatieve boeken. Enkel Broekhof en Broek (2013) peilden ook naar de leeshouding tegenover deze drie genres, waarbij ze anders dan wij een ranking lieten opstellen. Uit die lijstjes bleek in elk geval ook dat strips en informatieve boeken globaal hoger scoorden bij jongens.

Tabel 5.6 toont opgesplitst voor beide geslachten hoeveel procent van de negen-, tien-, elf- en twaalfjarigen een boekenhater respectievelijk fan van boeken is. Bij de jongens zijn de verschillen niet significant; bij de meisjes wel. Bij de negenjarige meisjes is meer dan 40% fan van boeken. Bij de twaalfjarigen is dat aantal gehalveerd. Het omgekeerde patroon zien we in de categorie die niet echt boekenhater is, maar ook niet echt een fan van boeken. Ongeveer de helft van de negenjarige meisjes behoort tot de middencategorie. Bij de twaalfjarigen is dat aantal toegenomen tot ongeveer twee op de drie meisjes. Het zijn dus op de eerste plaats de meisjes die hun interesse in boeken verliezen naarmate ze ouder worden.

Tabel 5.6 *Evolutie aantal (%) boekenhaters en boekenfans bij jongens en meisjes (n = 1277)*

	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	Allen	Sig. ^a
Jongens						
Boekenhater	10,7	11,8	18,4	16,2	14,7	n.s.
Noch boekenhater, noch fan	57,0	55,9	46,6	57,8	54,0	
Boekenfan	32,2	32,4	35,1	26,0	31,3	
Meisjes						
Boekenhater	8,1	8,6	7,1	10,8	8,8	**
Noch boekenhater, noch fan	48,1	53,0	59,6	67,6	58,2	
Boekenfan	43,7	38,4	33,3	21,6	33,0	

^a Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

5.1.4 Samenhang leesattitude en etnische afkomst

Het feit of kinderen graag, niet echt graag of niet graag stripverhalen, leesboeken of informatieve boeken lezen, hangt niet samen met hun etnische afkomst (zie Tabel 5.7).

Tabel 5.7 *Leesattitude tegenover strips, leesboeken en informatieve volgens etnische afkomst (n = 1277)*

		Autochtoon	Allochtoon westers	Allochtoon nt-westers	Allen	Sig. ^a
Stripverhalen	Ja	76,1	74,5	71,7	75,1	n.s.
	Niet echt	18,4	20,9	22,1	19,3	
	Nee	5,5	4,5	6,2	5,6	
Leesboeken	Ja	57,1	61,8	63,3	58,7	n.s.
	Niet echt	34,0	28,2	23,3	31,5	
	Nee	9,0	10,0	13,3	9,9	
Informatieve boeken	Ja	50,5	51,8	55,4	51,5	n.s.
	Niet echt	37,0	39,1	30,8	36,0	
	Nee	12,5	9,1	13,8	12,5	

^a Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Ook het aantal boekenfans en boekenhaters varieerde niet naargelang de etnische afkomst van de kinderen (zie Tabel 5.8).

Tabel 5.8 *Aantal (%) boekenhaters en boekenfans volgens etnische afkomst (n = 1277)*

	Autochtoon	Allochtoon westers	Allochtoon nt-westers	Allen	Sig. ^a
Boekenhater	11,2	10,9	13,3	11,6	n.s.
Noch boekenhater, noch fan	58,8	55,5	46,7	56,2	
Boekenfan	30,0	33,6	40,0	32,2	

^a Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

5.1.5 *Samenhang leesattitude en sociaaleconomische achtergrond*

Net als Ghesquiere (1993) stellen wij vast dat de impact van het milieu bij jonge kinderen verwaarloosbaar is op het lezen van boeken met een verhaal (zie Tabel 5.9). De houding tegenover de twee andere onderzochte genres hangt wel samen met de beroepsactiviteit van de ouders. Kinderen van werkende, hoogopgeleide ouders zijn vaker fan van stripverhalen. Informatieve boeken lezen deze kinderen minder graag. Kinderen van niet-werkende ouders en/of ouders die een baan uitoefenen voor laagopgeleiden, zijn dan weer ondervertegenwoordigd in de groep van stripliefhebbers.

Tabel 5.9 *Leesattitude tegenover strips, leesboeken en informatieve boeken volgens beroepsactiviteit ouders (n = 806)*

		Aantal ouders met beroepsactiviteit op niveau hoger onderwijs				Sig. ^a
		Geen	Een	Twee	Allen	
Stripverhalen	Ja	69,9	76,6	83,2	75,8	**
	Niet echt	22,7	18,5	13,8	18,9	
	Nee	7,4	4,8	3,0	5,3	
Leesboeken	Ja	54,9	58,9	64,2	58,8	n.s.
	Niet echt	33,7	33,9	29,7	32,6	
	Nee	11,3	7,3	6,0	8,6	
Informatieve boeken	Ja	57,1	52,0	43,5	51,6	**
	Niet echt	31,3	39,9	40,5	36,6	
	Nee	11,7	8,1	15,9	11,8	

^a Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Het feit of kinderen boekenfans dan wel boekenhaters zijn, hangt niet samen met de beroepsactiviteit van hun ouders (zie Tabel 5.10).

Tabel 5.10 *Aantal (%) boekenhaters en boekenfans volgens beroepsactiviteit ouders (n = 806)*

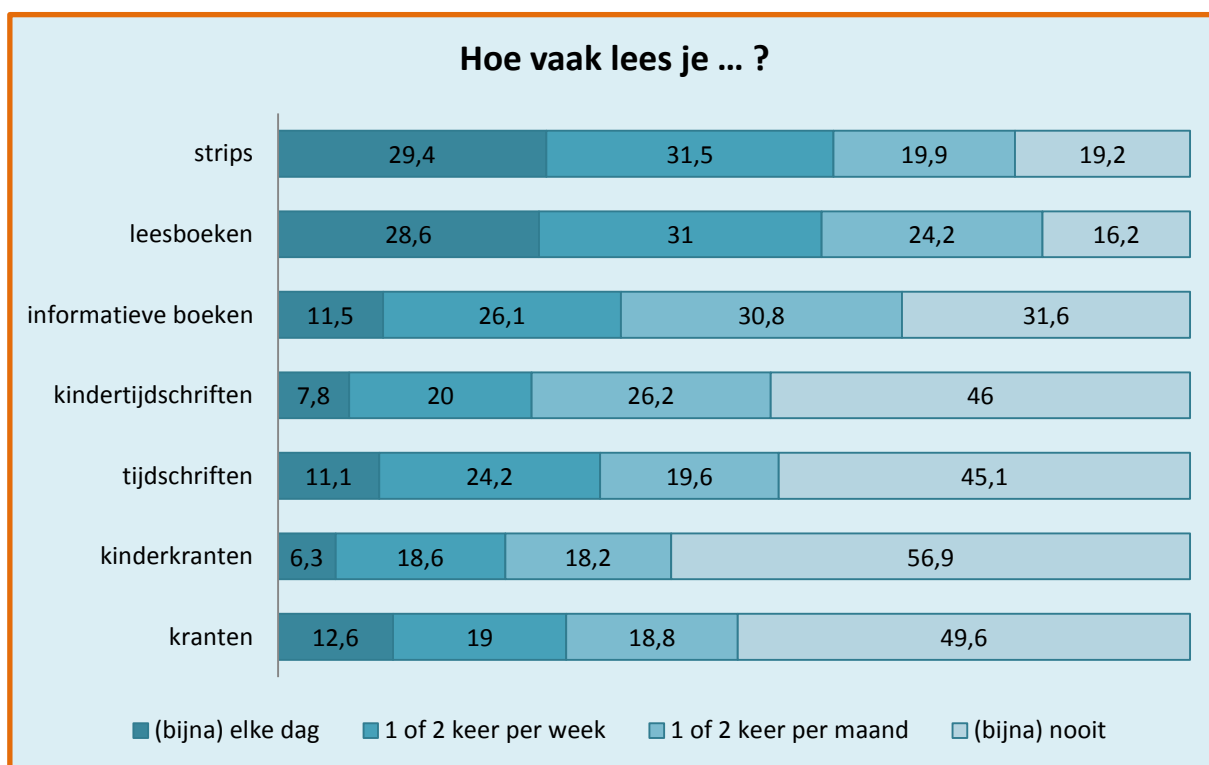
	Aantal ouders met beroepsactiviteit op niveau hoger onderwijs				Sig. ^a
	Geen	Een	Twee	Allen	
Boekenhater	12,0	8,5	12,5	11,0	n.s.
Noch boekenhater, noch fan	52,1	60,1	58,2	56,3	
Boekenfan	35,9	31,5	29,3	32,6	

^aChi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

5.2 Leesfrequentie

Figuur 5.2 laat zien hoeveel procent van de kinderen ‘(bijna) elke dag’, ‘1 of 2 keer per week’, ‘1 of 2 keer per maand’ en ‘(bijna) nooit’ strips, leesboeken, informatieve boeken, (kinder)tijdschriften en (kinder)kranten leest.

Figuur 5.2. Leesfrequentie strips, leesboeken, informatieve boeken, (kinder)tijdschriften en (kinder)kranten (n = 1277).

Uit de percentages valt af te leiden dat strips en leesboeken frequenter gelezen worden dan de andere genres. Ongeveer zes op de tien kinderen neemt minstens 1 keer per week een strip of een leesboek ter hand. Informatieve boeken kennen het hoogste aantal sporadische lezers: 30,8% van de kinderen leest 1 à 2 keer per maand een boek uit de categorie non-fictie. Kindertijdschriften, tijdschriften, kinderkranten en kranten worden door ongeveer de helft van de kinderen nooit of bijna nooit gelezen.

Doordat de leeftijdsafbakening of de antwoordcategorieën verschillen, zijn de resultaten van vorige studies niet vergelijkbaar, maar het aantal kinderen dat regelmatig (minstens een keer per week) verhalen of strips leest, bedraagt toch telkens om en bij de 50%. Meerdere onderzoekers stelden ook vast dat strips en leesboeken duidelijk meer gelezen worden dan informatieve boeken en nog veel meer dan tijdschriften en kranten (Bonset & Hoogeveen, 2009; Huysmans, 2013; Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest, 2011; Mullis et al., 2011). In eerdere studies scoren kranten beduidend lager dan in ons onderzoek, wat mogelijk te verklaren valt doordat zij geen onderscheid maakten tussen kranten en tijdschriften voor kinderen en voor volwassenen.

5.2.1 Samenhang leesfrequentie en leeftijd

Voor alle genres vonden we een significante samenhang tussen de variabelen 'leesfrequentie' en 'leeftijd' (zie Tabel 5.11). Frequente lezers nemen minstens 1 keer per week een stripverhaal, leesboek, informatief boek, (kinder)tijdschrift of (kinder)krant ter hand. Tot de groep van de incidentele lezers behoren die kinderen die de antwoordcategorie '1 of 2 keer per maand' hebben

aangeduid. Niet-lezers zijn kinderen die de antwoordcategorie '(bijna) nooit' hebben aangevinkt.

Tabel 5.11 *Percentage frequente lezers, sporadische lezers, en niet-lezers per leeftijdsgroep (n = 1277)*

		9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	Allen	Sig ^a
Stripverhalen	Frequent	67,6	62,4	64,1	52,3	60,9	**
	Sporadisch	13,7	18,5	19,9	25,2	19,9	
	Niet-lezer	18,8	19,2	16,0	22,5	19,2	
Leesboeken	Frequent	71,9	66,9	58,0	47,2	59,6	***
	Sporadisch	18,0	19,2	22,7	33,7	24,2	
	Niet-lezer	10,2	13,9	19,3	19,1	16,2	
Informatieve boeken	Frequent	48,0	40,1	37,8	28,6	37,7	***
	Sporadisch	24,2	30,3	30,8	35,5	30,8	
	Niet-lezer	27,7	29,6	31,4	35,8	31,6	
Kindertijdschr.	Frequent	39,1	30,7	27,2	18,3	27,7	***
	Sporadisch	19,5	25,1	30,3	27,9	26,2	
	Niet-lezer	41,4	44,3	42,6	53,8	46,0	
Tijdschriften	Frequent	25,0	35,2	35,0	42,7	35,3	***
	Sporadisch	18,4	17,4	21,0	20,7	19,6	
	Niet-lezer	56,6	47,4	44,0	36,6	45,1	
Kinderkranten	Frequent	37,1	26,5	20,7	19,1	24,8	***
	Sporadisch	16,0	18,8	20,2	17,5	18,2	
	Niet-lezer	46,9	54,7	59,1	63,4	56,9	
Kranten	Frequent	28,5	23,7	33,6	37,9	31,6	**
	Sporadisch	16,4	19,2	19,3	19,6	18,8	
	Niet-lezer	55,1	57,1	47,1	42,4	49,6	

^a Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Hoewel we globaal een samenhang vaststelden tussen leeftijd en leesfrequentie, bevatten doorgaans alleen de cellen van de negen- en twaalfjarigen beduidend meer of minder kinderen dan je op basis van toeval zou verwachten.

Maken we een balans op voor de zeven onderzochte genres, dan zien we behalve voor kranten en tijdschriften het aantal frequente lezers afnemen naarmate de leeftijd stijgt. Met name negenjarigen lezen frequenter boeken dan gemiddeld. Zij lezen ook vaker dan gemiddeld kinderkranten en kindertijdschriften. Twaalfjarigen zijn doorgaans ondervertegenwoordigd in de categorie frequente lezers, behalve voor de genres die bestemd zijn voor een volwassen doelpubliek. Onze resultaten sluiten tot op zekere hoogte aan bij die van Broekhof en Broek (2013), Clark (2012), Ghesquiere (1993), Huysmans (2013) en Scholastic (2013). Ook zij stelden vast dat de leesfrequentie van strips, leesboeken en informatieve geleidelijk afneemt met de leeftijd. Huysmans (2013) vond echter geen of weinig verschil tussen negen- en twaalfjarigen voor kranten en tijdschriften. De leesfrequentie ervan neemt pas toe in het voortgezet onderwijs, al blijft ook dan het aandeel zeer beperkt.

5.2.2 Samenhang leesfrequentie en gender

Tabel 5.12 toont voor elk van de onderzochte genres hoeveel procent van de jongens

Zijn digikids nog boekenbeesten?
 .....
 Stichting Lezen

respectievelijk meisjes een frequent, sporadisch en niet-lezer is. De statistische toetsen wezen uit dat beduidend meer meisjes dan jongens minstens één keer per week een leesboek ter hand nemen. Ook tijdschriften en kindertijdschriften worden vaker door meisjes dan door jongens gelezen. Meer dan vier op de tien meisjes lezen minimaal één keer per week in een tijdschrift dat bestemd is voor een ouder doelpubliek en ongeveer één op de drie meisjes is een frequent lezer van kindertijdschriften. Het aantal jongens dat frequente (kinder)tijdschriften leest, ligt beduidend lager. Bovendien zijn jongens vaker niet-lezers van leesboeken, tijdschriften en kindertijdschriften. Meisjes laten in vergelijking met jongens stripverhalen dan weer vaker volledig links liggen. De verschillen voor de andere genres zijn niet significant.

Zo goed als alle geraadpleegde onderzoeken stelden net als wij vast dat meisjes niet alleen liever, maar ook vaker (literatuur) lezen dan jongens. Bij de meisjes zijn er zowel meer intensieve lezers als minder niet-lezers (Bonset & Hoogeveen, 2009; Broekhof & Broek, 2013; Clark 2012; Ghesquiere, 1993; Huysmans 2013; Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest, 2011; Mullis et al., 2011). Enkel het Amerikaanse onderzoek Scholastic (2013) en het Franse Ipsos (2013) vonden geen significante sekseverschillen. We konden echter niet uitmaken of dit verschillende resultaat verklaard kan worden door een cultuurverschil of een andere onderzoeks aanpak.

De sekseverschillen die wij vonden voor stripverhalen liggen in de lijn van het onderzoek van Ghesquiere (1993). Ook in haar onderzoek waren er bij de meisjes significant meer niet-striplezers. Wat de tijdschriften betreft vond Huysmans (2013) een minder eenduidig en minder groot sekseverschil dan wij.

Tabel 5.12 *Percentage frequente, incidentele en niet- lezers volgens geslacht (n = 1277)*

		Jongens	Meisjes	Allen	Sig ^a
Stripverhalen	Frequent	62,6	59,4	60,9	**
	Sporadisch	21,7	18,3	19,9	
	Niet-lezer	15,7	22,3	19,2	
Leesboeken	Frequent	48,7	69,4	59,6	***
	Sporadisch	28,8	20,1	24,2	
	Niet-lezer	22,5	10,5	16,2	
Informatieve boeken	Frequent	39,4	36,1	37,7	n.s.
	Sporadisch	30,6	30,9	30,8	
	Niet-lezer	30,0	33,0	31,6	
Kindertijdschr.	Frequent	22,8	32,1	27,7	***
	Sporadisch	25,2	27,2	26,2	
	Niet-lezer	52,0	40,7	46,0	
Tijdschriften	Frequent	25,0	44,6	35,3	***
	Sporadisch	17,4	21,5	19,6	
	Niet-lezer	57,6	33,9	45,1	
Kinderkranten	Frequent	22,8	26,6	24,8	n.s.
	Sporadisch	17,1	19,3	18,2	
	Niet-lezer	60,1	54,1	56,9	
Kranten	Frequent	32,6	30,8	31,6	n.s.
	Sporadisch	20,0	17,7	18,8	
	Niet-lezer	47,4	51,6	49,6	

^a Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

5.2.3 *Samenhang leesfrequentie en etnische afkomst*

De schaarse onderzoeken die de etnische afkomst in rekening brengen, geven geen eenduidig antwoord op de vraag of leerlingen van niet-westerse origine minder lezen dan autochtone leerlingen. Stokmans en Broeder (2009) vonden nauwelijks verschillen in de leesomvang van Nederlandse, Marokkaanse en Turkse leerlingen. Ook in de studie van Ghesquiere en Ramaut (1994) verschilde de leesfrequentie van Turkse, Marokkaanse en Italiaanse kinderen niet van die van Vlaamse kinderen. Mullis et al. (2011) stelden vast dat allochtonen uit de vierde groep gemiddeld niet minder vaak lezen dan autochtonen, alhoewel ze wel vaker informatieve teksten lezen. Hermans (2002) ten slotte concludeerde dat allochtone leerlingen in Nederland wel degelijk meer lezen dan autochtone leerlingen.

Wij vonden etnische verschillen, maar slecht voor twee van de zeven onderzochte tekstgenres: leesboeken en kindertijdschriften (zie Tabel 5.13). Uit de celresiduen blijkt dat de autochtone kinderen telkens ondervertegenwoordigd zijn in de categorie ‘frequente lezers’ en oververtegenwoordigd in de categorie ‘sporadische lezers’. Niet-westerse allochtone kinderen zijn oververtegenwoordigd in de categorie die minstens 1 keer per week een kindertijdschrift ter hand neemt.

Zijn digikids nog boekenbeesten?

.....
Stichting Lezen

Tabel 5.13 *Percentage frequente, sporadische en niet-lezers volgens etnische afkomst (n = 1277)*

		Autochtoon	Allochtoon westers	Allochtoon nt-westers	Allen	Sig ^a
Stripverhalen	Frequent	60,3	60,9	63,3	60,9	n.s.
	Sporadisch	21,9	14,5	14,6	19,9	
	Niet-lezer	17,8	24,5	22,1	19,2	
Leesboeken	Frequent	56,5	70,9	66,2	59,6	**
	Sporadisch	26,5	14,5	19,6	24,2	
	Niet-lezer	16,9	14,5	14,2	16,2	
Informatieve boeken	Frequent	35,4	43,6	43,8	37,7	n.s.
	Sporadisch	30,9	31,8	30,0	30,8	
	Niet-lezer	33,8	24,5	26,2	31,6	
Kindertijdsch.	Frequent	25,2	31,8	35,4	27,7	**
	Sporadisch	28,3	17,3	22,5	26,2	
	Niet-lezer	46,5	50,9	42,1	46,0	
Tijdschriften	Frequent	36,8	29,1	32,5	35,3	n.s.
	Sporadisch	20,2	13,6	20,0	19,6	
	Niet-lezer	43,0	57,3	47,5	45,1	
Kinderkranten	Frequent	25,7	16,4	25,4	24,8	n.s.
	Sporadisch	19,2	15,5	15,8	18,2	
	Niet-lezer	55,1	68,2	58,8	56,9	
Kranten	Frequent	32,6	28,2	29,6	31,6	n.s.
	Sporadisch	20,0	17,3	15,0	18,8	
	Niet-lezer	47,5	54,5	55,4	49,6	

^a Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

5.2.4 Samenhang leesfrequentie en sociaaleconomische achtergrond

In Tabel 5.14 is te zien dat de leesfrequentie van strips samenhangt met de beroepsactiviteit van de ouders. Kinderen van werkende, hoogopgeleide ouders zijn ondervertegenwoordigd in de categorie niet-lezers. Ongeveer 11% van deze kinderen leest nooit een strip. In de andere twee groepen bedraagt het aantal niet-lezers ongeveer het dubbele.

Tabel 5.14 *Percentage frequente, sporadische en niet- lezers volgens beroepsactiviteit ouders (n = 806)*

		Aantal ouders met beroepsactiviteit op niveau hoger onderwijs				Sig ^a
		Geen	Een	Twee	Allen	
Stripverhalen	Frequent	56,7	63,7	64,2	61,0	**
	Sporadisch	20,6	16,9	24,1	20,5	
	Niet-lezer	22,7	19,4	11,6	18,5	
Leesboeken	Frequent	60,1	58,9	56,9	58,8	n.s.
	Sporadisch	24,8	25,8	28,4	26,2	
	Niet-lezer	15,0	15,3	14,7	15,0	
Informatieve boeken	Frequent	44,2	34,3	30,6	37,2	**
	Sporadisch	29,1	37,9	32,3	32,8	
	Niet-lezer	26,7	27,8	37,1	30,0	
Kindertijdsch.	Frequent	30,1	25,8	25,9	27,5	n.s.
	Sporadisch	23,0	27,8	32,8	27,3	
	Niet-lezer	46,9	46,4	41,4	45,2	
Tijdschriften	Frequent	39,6	35,9	32,8	36,5	n.s.
	Sporadisch	21,5	21,8	19,4	21,0	
	Niet-lezer	39,0	42,3	47,8	42,6	
Kinderkranten	Frequent	24,5	21,8	32,3	25,9	n.s.
	Sporadisch	16,9	18,1	21,1	18,5	
	Niet-lezer	58,6	60,1	46,6	55,6	
Kranten	Frequent	31,0	35,5	38,4	34,5	n.s.
	Sporadisch	20,9	19,0	19,0	19,7	
	Niet-lezer	48,2	45,6	42,7	45,8	

^a Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Ook de leesfrequentie van informatieve boeken hangt samen met de beroepsactiviteit van de ouders. Hier blijken twee cellen hogere waarden te hebben dan je op basis van toeval zou verwachten. Kinderen van werkende, hoogopgeleide ouders laten informatieve boeken vaker dan gemiddeld helemaal links liggen. Circa 37% van deze kinderen leest nooit een informatief boek. In de andere twee groepen ligt dat percentage ongeveer 10% lager. In gezinnen waar de ouders niet hoog opgeleid zijn en/of niet actief zijn op de arbeidsmarkt worden informatieve boeken vaker dan gemiddeld gelezen.

5.3 E-boeken

We vroegen de leerlingen of zij al ooit een digitaal boek gelezen hadden. Ook wilden we weten of de kinderen meer boeken zouden lezen als zij die op een scherm zouden kunnen lezen. Voor de leerlingen die nog nooit een digitaal boek gelezen hadden ($n = 820$), gingen we na of zij graag eens een e-boek zouden lezen. De antwoorden op de drie vragen zijn weergegeven in Figuur 5.3.

Zijn digikids nog boekenbeesten?
 .....
 Stichting Lezen

Figuur 5.3 Contact met en houding tegenover boeken ($n = 1277$).

Circa twee op de drie kinderen hebben nog nooit een e-boek gelezen. Binnen deze groep zou echter de grote meerderheid graag eens een boek op een beeldscherm lezen. Op de vraag of zij meer boeken zouden lezen als ze over de digitale versie zouden beschikken, zijn de meningen verdeeld: 50,7% van de kinderen antwoordt bevestigend op de vraag; 49,3% zegt hun huidige leesgedrag niet te zullen veranderen.

Onze bevindingen sluiten aan bij die van Scholastic (2013). Dat er in dit Amerikaanse onderzoek meer kinderen al een e-boek lezen (47% tegenover 36% in ons onderzoek) valt allicht te verklaren door de ruimere verspreiding van de digitale dragers in de VS. Ook in het Amerikaanse onderzoek blijkt digitaal lezen een aantrekkingskracht uit te oefenen op de kinderen: 67% van de negen- tot elfjarigen die nog geen e-boek lezen, gaven aan dat ze dat zouden willen doen (in ons onderzoek is dat bijna 77%). Waar in ons onderzoek 51% van de kinderen aangaf meer te zullen lezen als ze toegang hadden tot e-boeken, bedroeg dat in het Amerikaanse onderzoek 57%. Wanneer we de antwoorden van e-boeklezers vergelijken met de antwoorden van de kinderen die nog nooit een e-boek gelezen hebben, zien we wel significante verschillen¹⁵. Meer dan zes op de tien kinderen (62,2%) die al ooit een e-boek gelezen hebben, zouden meer boeken lezen als zij die op een scherm konden lezen. Bij de kinderen die nog niet in contact gekomen zijn met digitale boeken ligt dat percentage beduidend lager (37,4%). Digitale boeken doen kinderen dus meer zin krijgen in lezen.

¹⁵ Samenhang 'contact met e-boeken' en 'bereidheid om meer boeken te lezen als die op een scherm beschikbaar zouden zijn': $\chi^2 = 40,432$ $df = 1$, $p < 0,001$.

5.3.1 Samenhang leesgedrag e-boeken en leeftijd

In Tabel 5.15 wordt weergegeven hoeveel procent van de negen-, tien-, elf- en twaalfjarigen bevestigend heeft geantwoord op de drie vragen over digitale boeken. De verschillen waren nergens significant.

Tabel 5.15 Leesgedrag digitale boeken volgens leeftijd ($n = 1277$)

	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	Allen	Sig ^a
Al eens een digitaal boek gelezen	29,3	38,7	35	38,7	35,8	n.s.
Zou graag eens een digitaal boek lezen ($n = 820$)	75,7	76,7	82,3	71,9	76,7	n.s.
Zou meer boeken lezen als die digitaal beschikbaar zijn	47,3	50,9	56,3	47,5	50,7	n.s.

^a Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

5.3.2 Samenhang leesgedrag e-boeken en gender

We vonden ook geen significante verschillen in het aantal meisjes en jongens dat al ooit een digitaal boek gelezen heeft, graag eens een digitaal boek zou lezen en meer boeken zou lezen als zij die op een beeldscherm zouden kunnen lezen (zie Tabel 5.16).

Tabel 5.16 Leesgedrag digitale boeken volgens sekse ($n = 1277$)

	Jongens	meisjes	Allen	Sig ^a
Al eens een digitaal boek gelezen	38,7	33,1	35,8	n.s.
Zou graag eens een digitaal boek lezen ($n = 820$)	73,5	79,3	76,7	n.s.
Zou meer boeken lezen als die digitaal beschikbaar zijn	53,0	48,6	50,7	n.s.

^a Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

5.3.3 Samenhang leesgedrag e-boeken en etnische afkomst

Ongeveer evenveel autochtone, westerse allochtone en niet-westerse allochtone kinderen hebben al ooit een digitaal boek gelezen (zie Tabel 5.17). Ook het percentage allochtone en autochtone kinderen dat graag eens een e-boek zou lezen, verschilt niet significant. Allochtone en autochtone kinderen verschillen wel in hun bereidheid om meer boeken te lezen als ze die op een beeldscherm zouden kunnen lezen. Die bereidheid is verhoudingsgewijs groter bij niet-westers allochtone kinderen en kleiner bij autochtone kinderen.

Tabel 5.17 Leesgedrag digitale boeken volgens etnische afkomst (n = 1277)

	Autochtoon	Allochtoon westers	Allochtoon nt-westers	Allen	Sig ^a
Al eens een digitaal boek gelezen	33,8	40,0	41,7	35,8	n.s.
Zou graag eens een digitaal boek lezen (n = 820)	77,2	71,2	77,1	76,7	n.s.
Zou meer boeken lezen als die digitaal beschikbaar zijn	48,4	46,4	61,2	50,7	**

^a Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

5.3.4 Samenhang leesgedrag e-boeken en sociaaleconomische achtergrond

Het feit of een kind al een e-boek gelezen heeft, hangt niet samen met de beroepsactiviteit van de ouders (zie Tabel 5.18). We vonden ook geen samenhang tussen het antwoord op de vraag “Zou je graag eens een digitaal boek lezen?” en de beroepsactiviteit van de ouders.

Tabel 5.18 Leesgedrag digitale boeken volgens beroepsactiviteit ouders (n = 806)

	Aantal ouders met beroepsactiviteit op niveau HO				Sig ^a
	Geen	Een	Twee	Allen	
Al eens een digitaal boek gelezen	39,0	33,1	34,5	35,9	n.s.
Zou graag eens een digitaal boek lezen (n = 517)	82,9	77,1	75,0	78,7	n.s.
Zou meer boeken lezen als die digitaal beschikbaar zijn	58,6	53,6	36,2	50,6	***

^a Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

De bereidheid om meer boeken te lezen als die op een beeldscherm gelezen kunnen worden, hangt wel samen met de sociaaleconomische achtergrond van de kinderen. Kinderen van werkende, hoogopgeleide ouders zijn relatief gezien minder bereid om hun leesgedrag aan te passen. Kinderen van ouders die niet actief zijn op de arbeidsmarkt en/of geen beroepsactiviteiten uitoefenen waarvoor een diploma hoger onderwijs vereist is, zijn vaker dan gemiddeld bereid om hun leesgedrag aan te passen.

5.4 Favoriete vrijetijdsbestedingen

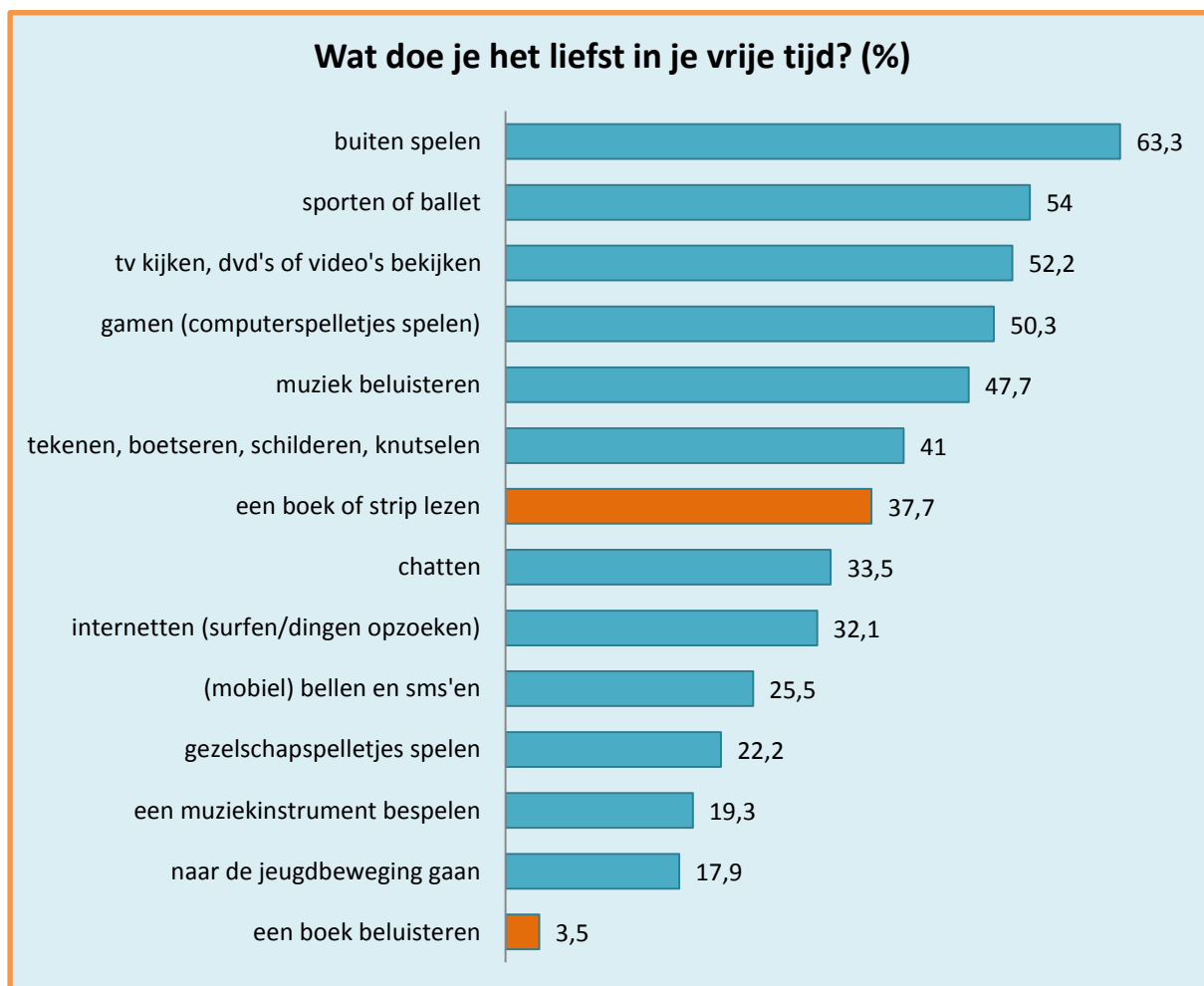
Om een idee te krijgen van de favoriete vrijetijdsbesteding van de kinderen, vroegen we hen om een top 5 samen te stellen uit een lijst met 14 activiteiten. Daarin stonden twee leesactiviteiten (*lezen van boeken of strips* en *een boek beluisteren*) en zes activiteiten over mediagebruik: gamen (computerspelletjes spelen), chatten, surfen op het internet/dingen opzoeken op het internet, (mobiel) bellen en sms'en, tv kijken/dvd's of video's bekijken en muziek beluisteren. Verder bevatte de lijst een aantal creatieve, sociale en actieve vormen van vrijetijdsbesteding. Figuur 5.4

Zijn digikids nog boekenbeesten?
 .....
 Stichting Lezen

geeft voor elke activiteit weer hoeveel procent van de kinderen de vrijetijdsbesteding in zijn of haar top 5 heeft opgenomen.

Buiten spelen is veruit de populairste activiteit, gevolgd door *sporten of ballet* en *tv kijken/ dvd's of video's bekijken*. *Gamen* staat op de vierde plaats. Activiteiten gerelateerd aan het internet zoals *chatten* en *surfen* werden door ongeveer één op de drie kinderen in hun lijstje met favoriete activiteiten geplaatst. De minst populaire activiteit is een *boek beluisteren*. *Boeken of strips lezen* neemt een middenpositie in: deze vorm van vrijetijdsbesteding is populairder dan *chatten* of *surfen* maar minder populair dan *muziek beluisteren*, *gamen* en *televisie kijken of dvd's en video's bekijken*.

Figuur 5.4. Overzicht favoriete vrijetijdsbestedingen (n = 1277).

Ook Ghesquiere (1993) onderzocht de vrijetijdsbesteding van kinderen tussen 9 en 12 jaar. In haar lijst kwamen de activiteiten *surfen* en *(mobiel) bellen en sms'en* nog niet voor. De evolutie van de andere activiteiten kunnen we wel vergelijken. Een eerste opmerkelijke verschil is de plaats die *een boek of strip lezen* inneemt. Deze activiteit was in de jaren 1990 veel populairder (plaats 3: 65 %) dan in onze steekproef (plaats 7: 37,7 %). In de studie van Ghesquiere (1993) is *lezen* (65%) slechts net iets minder populair dan *sport* (66%) en *televisie kijken* (65,5%). *Buiten spelen* strandt bij haar op een vierde plaats (55%). *Gamen* was 20 jaar geleden duidelijk minder populair: plaats 7

(41%) tegenover plaats 4 (50%) in ons onderzoek. De plaats van lezen in de vrijetijdsbesteding lijkt dus gedaald te zijn, terwijl die van gamen gestegen is. Ghesquiere (1993, p. 13) wijst er echter op dat de hoge plaats van lezen mogelijk geïdealiseerd is doordat vooral (veel)lezers aan het onderzoek deelnamen.

Ook andere onderzoekers vergeleken de populariteit van lezen met andere vormen van vrijetijdsbesteding. Omdat hun doelgroep ruimer is dan de onze (6-13 jaar) zijn de resultaten niet vergelijkbaar. Wel blijkt uit de KIM-studie (Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest, 2011), *Scholastic Kids & Family Reading Report* (2013) en SPOT (2012) dat lezen minder populair is dan televisie kijken en gamen. Anders dan in de Europese onderzoeken blijkt in de VS (*Scholastic Kids & Family Reading Report*, 2013) ook het online gaan voor het plezier populairder dan lezen.

5.4.1 Samenhang favoriete vrijetijdsbestedingen en leeftijd

In Tabel 5.19 wordt voor elke leeftijdsgroep aangegeven hoeveel procent van de kinderen de activiteit heeft geselecteerd. Voor de aan lezen gerelateerde activiteiten zijn de verschillen niet significant. *Gamen* en *tv kijken, dvd's of video's bekijken* zijn even populair in de vier leeftijdscategorieën. Wel zien we leeftijdsverschillen voor de andere drie activiteiten die gerelateerd zijn aan digitale media. Het percentage kinderen dat *chatten, surfen* en *(mobiel) bellen en sms'en* rekent tot zijn favoriete vrijetijdsbestedingen, stijgt met de leeftijd. Twaalfjarigen hebben deze drie activiteiten beduidend vaker opgenomen in hun lijstje, terwijl het percentage negenjarigen significant lager ligt dan je op basis van toeval zou verwachten. Ook de tienjarigen hebben relatief gezien de activiteiten *chatten* en *(mobiel) bellen en sms'en* minder vaak opgenomen in hun top 5.

Tabel 5.19 Percentage negen-, tien-, elf- en twaalfjarigen dat de activiteit opnam in hun lijstje met 5 favoriete vrijetijdsbestedingen (n = 1277)

Activiteit ^a	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	Allen
een boek of strip lezen	44,1	39,4	36,7	33,2	37,7
een boek beluisteren	4,3	6,3	2,2	2,1	3,5
gamen (computerspelletjes spelen)	57	50,2	47,3	48,5	50,3
chatten***	18	28,2	37,3	44,6	33,5
surfen, dingen opzoeken op internet***	24,6	28,6	32,2	39,8	32,1
(mobiel) bellen en sms'en***	11,3	18,1	26,1	40,1	25,5
tv kijken, dvd's of video's bekijken	54,3	57,1	48,5	50,7	52,2
muziek beluisteren***	41,8	39,7	53,8	52	47,7
een muziekinstrument bespelen**	18,8	26,1	19,3	14,6	19,3
tekenen, boetsen, schilderen, knutselen***	55,1	46,3	36,4	31,6	41
gezelschapspelletjes spelen***	29,3	27,5	22,1	13,3	22,2
sporten of ballet	59	53,3	54,1	51,2	54
buiten spelen	65,2	64,5	63,9	60,5	63,3
naar de jeugdclub gaan	17,2	14,6	20,2	18,8	17,9

^a Chi-kwadraattoets: **p < 0,01; ***p < 0,001

Verder zien we dat het aantal kinderen dat *een boek of strip lezen* tot zijn favoriete vrijetijdsbestedingen rekent, geleidelijk daalt met de leeftijd. Deze vorm van vrijetijdsbesteding

bekleedt respectievelijk de zesde, de zevende (zowel bij de tien- als elfjarigen) en de negende plaats. In alle leeftijdsgroepen komt *een boek beluisteren* op de laatste plaats.

5.4.2 Samenhang favoriete vrijetijdsbestedingen en gender

Anders dan in voorgaande studies vonden wij geen sekseverschillen voor de aan lezen gerelateerde activiteiten. Een boek of strip lezen bekleedt bij beide seksen plaats 6: 36,4% van de jongens en 38,9% van de meisjes plaatsten deze activiteit in hun top 5 van favoriete vrijetijdsbestedingen (zie Tabel 5.20). In het onderzoek van Ghesquiere (1993) waren dat respectievelijk plaats 1 voor de meisjes (69%) en plaats 3 voor de jongens (60%). Een boek beluisteren, werd in ons onderzoek zowel door de jongens (3,8%) als door de meisjes (3,3%) het minst vaak geselecteerd. Ghesquiere onderzocht deze activiteit niet.

Tabel 5.20 Percentage jongens en meisjes dat de activiteit in hun top 5 plaatste (n = 1277)

Activiteit ^a	Jongens	Meisjes	Allen
een boek of strip lezen	36,4	38,9	37,7
een boek beluisteren	03,8	03,3	3,5
gamen (computerspelletjes spelen) ^{***}	70,5	32,1	50,3
chatten ^{**}	26,9	37	33,5
surfen, dingen opzoeken op internet	35,4	29,1	32,1
(mobiel) bellen en sms'en ^{**}	21,7	28,8	25,5
tv kijken, dvd's of video's bekijken	55,8	49	52,2
muziek beluisteren ^{***}	41,1	53,6	47,7
een muziekinstrument bespelen ^{***}	15,1	23,2	19,3
tekenen, boetseren, schilderen, knutselen ^{***}	28,3	52,3	41
gezelschapspelletjes spelen	24,0	20,5	22,2
sporten of ballet	57,0	51,4	54
buiten spelen	66,2	60,6	63,3
naar de jeugdclub gaan	15,6	20,1	17,9

^aChi-kwadraattoets: ^{**}p < 0,01; ^{***}p < 0,001

Voor de activiteiten waar (digitale) media een belangrijke rol spelen zijn er wel duidelijke verschillen tussen jongens en meisjes. Met name de populariteit van *gamen* is sterk seksegebonden: 7 op de 10 jongens plaatsten deze activiteit in hun top 5. Bij de meisjes was dit ongeveer 1 op de 3. Ook andere onderzoekers stelden vast dat gamen meer dan dubbel zo geliefd is bij jongens dan bij meisjes (Ghesquiere, 1993; Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest, 2001). Meisjes houden in ons onderzoek dan weer meer van *chatten*, *(mobiel) bellen en sms'en* en *muziek beluisteren* dan jongens.

Ook voor de twee creatieve activiteiten (*een muziekinstrument bespelen* en *tekenen, boetseren, schilderen en knutselen*) konden we sekseverschillen vaststellen. Beide vrijetijdsbestedingen werden vaker door de meisjes in hun top 5 geplaatst.

Wij vonden geen sekseverschillen voor de activiteit *sporten of ballet*. In andere onderzoeken is sporten populairder bij jongens. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat wij bij sporten ook ballet noemden.

5.4.3 Samenhang favoriete vrijetijdsbestedingen en etnische afkomst

Voor vier van de veertien vrijetijdsbestedingen stelden we significante verschillen vast (zie Tabel 5.21).

Tabel 5.21 Percentage autochtone, westerse en niet-westerse allochtone kinderen dat de activiteit in hun top 5 plaatste ($n = 1277$)

Activiteit ^a	Autochtonen	Allochtonen westers	Allochtonen niet-westers	Allen
een boek of strip lezen	38,2	40,0	35,0	37,7
een boek beluisteren	03,2	01,8	05,4	3,5
gamen (computerspelletjes spelen)	50,2	44,5	53,3	50,3
chatten**	32,7	24,5	40,8	33,5
surfen, dingen opzoeken op internet	30,7	31,8	37,5	32,1
(mobiel) bellen en sms'en	23,3	30,0	31,7	25,5
tv kijken, dvd's of video's bekijken**	49,5	58,2	60,0	52,2
muziek beluisteren	46,2	50,9	52,1	47,7
een muziekinstrument bespelen	20,1	19,1	16,7	19,3
tekenen, boetsen, schilderen, knutselen	41,5	49,1	35	41
gezelschapspelletjes spelen	22,0	30,0	19,2	22,2
sporten of ballet	55,0	48,2	52,9	54
buiten spelen***	65,9	63,6	52,9	63,3
naar de jeugdclub gaan***	21,5	8,2	8,8	17,9

^aChi-kwadraattoets: ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

De verschillen die we vonden, zijn voornamelijk toe te schrijven aan de autochtone en de niet-westerse allochtone kinderen. Niet-westerse allochtone kinderen selecteerden vaker de activiteiten *chatten* en *tv kijken, dvd's of video's bekijken*. Kinderen van wie de beide ouders in België geboren zijn, kozen relatief gezien vaker voor de activiteiten *buiten spelen* en *naar de jeugdbeweging gaan*. *Een boek of strip lezen* neemt in alle groepen een middenpositie in. Bij de kinderen van autochtone en westers allochtone afkomst bekleedt deze activiteit plaats 7 in de lijst van meest gekozen activiteiten. Bij de niet-westerse allochtone kinderen staat *een boek of strip lezen* op de negende plaats.

5.4.4 Samenhang favoriete vrijetijdsbestedingen en sociaaleconomische achtergrond

De populariteit van de activiteit *een boek of strip lezen* hangt samen met de beroepsactiviteit van de ouders (zie Tabel 5.22).

Tabel 5.22 Percentage kinderen dat de activiteit in hun top 5 plaatste opgesplitst naar beroepsactiviteit ouders (n = 806)

Activiteit	Aantal ouders met beroepsactiviteit op niveau hoger onderwijs			
	Geen	Een	Twee	Allen
een boek of strip lezen**	30,1	37,5	45,3	36,7
een boek beluisteren	03,7	03,6	02,2	03,2
gamen (computerspelletjes spelen)	48,8	46,8	46,1	47,4
chatten**	42,6	34,3	27,6	35,7
surfen, dingen opzoeken op internet	34,0	34,7	31,5	33,5
(mobiel) bellen en sms'en**	33,7	27,8	19,0	27,7
tv kijken, dvd's of video's bekijken	55,5	49,2	44,4	50,4
muziek beluisteren	52,5	45,6	45,7	48,4
een muziekinstrument bespelen***	14,4	19,0	28,4	19,9
tekenen, boetseren, schilderen, knutselen	39,6	41,1	37,1	39,3
gezelschapspelletjes spelen	19,6	23,0	22,0	21,3
sporten of ballet	50,6	53,2	57,8	53,5
buiten spelen	64,4	63,3	65,5	64,4
naar de jeugdclub gaan***	10,4	21,0	27,6	18,0

Chi-kwadraattoets: ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

De samenhang wordt ook duidelijk wanneer we kijken naar de plaats die *een boek of strip lezen* inneemt in het overzicht van de meest geselecteerde activiteiten. Deze activiteit staat op de vijfde plaats bij kinderen van hoogopgeleide werkende ouders, op de zevende plaats bij kinderen van wie één ouder een job uitoefent waarvoor een diploma hoger onderwijs vereist is, en op de tiende plaats bij kinderen van wie de beide ouders niet actief zijn op de arbeidsmarkt en/of niet beschikken over een diploma hoger onderwijs.

Kinderen van werkende, hoogopgeleide ouders kozen ook vaker voor de activiteiten *een muziekinstrument bespelen* en *naar de jeugdbeweging gaan*. Kinderen van wie de beide ouders niet werken (op het niveau hoger onderwijs), selecteerden de drie bovenstaande activiteiten relatief gezien minder vaak. Het omgekeerde patroon troffen we aan voor de activiteiten *chatten* en *(mobiel) bellen en sms'en*.

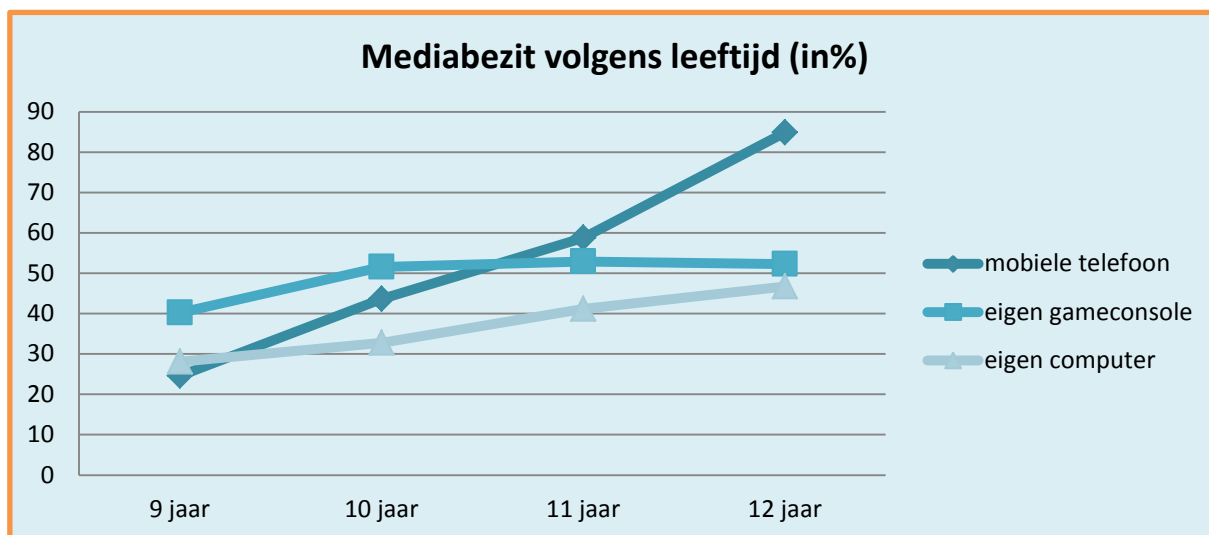
Ook Ghesquiere (1993) vond verschillen, afhankelijk van het sociale milieu. In de lijn van ons onderzoek constateerde ze dat kinderen van hoofdarbeiders vaker kozen voor lezen en een instrument bespelen. De verschillen die zij vond voor sporten, tv-kijken en computerspelletjes spelen blijken echter niet (meer) uit ons onderzoek.

5.5 Mediabezit

Een ruime meerderheid van de kinderen beschikt thuis over een computer (98,6%) en een spelconsole (93%). Ruim de helft beschikt over een eigen mobieltje (56,2%). In Figuur 5.5 is te zien dat met name het bezit van een eigen mobiele telefoon stijgt met de leeftijd¹⁶.

Figuur 5.5. Mediabezit volgens leeftijd.

Mediabezit hangt niet samen met gender¹⁷. Van de jongens bezit 38,7% een eigen pc. Bij de meisjes is dat 37,9%. Ook het aantal jongens (51,8%) en meisjes (48,1%) dat thuis over een eigen gameconsole beschikt, verschilt nauwelijks. Tot slot bezitten ongeveer evenveel meisjes (55,1%) als jongens (57,2%) een mobieltje.

Ongeveer evenveel autochtone (37,9%), westers allochtone (41,8%) en niet-westers allochtone (38,3%) kinderen hebben thuis een eigen computer ter beschikking. Ook het aantal kinderen met een eigen gameconsole is ongeveer gelijk in de drie etnische groepen¹⁸: autochtonen (50,7%), westers allochtonen (47,3%) en niet-westers allochtonen (47,9%). Bezit van een eigen mobiele telefoon hangt wel samen met etnische afkomst¹⁹. Iets meer dan de helft (52,8%) van de autochtone kinderen heeft een eigen mobieltje. Bij de westerse allochtone kinderen is dat 63,6% en bij de niet-westers allochtone kinderen 66,2%.

¹⁶ Samenhang computerbezit en leeftijd: $\chi^2 = 27,804$, $df = 6$, $p < 0,001$; samenhang spelletjescomputer en leeftijd: $\chi^2 = 20,181$, $df = 6$, $p < 0,01$; samenhang mobieltje en leeftijd: $\chi^2 = 249,445$, $df = 6$, $p < 0,001$.

¹⁷ Samenhang computerbezit en gender: $\chi^2 = 0,166$, $df = 2$, $p = 0,920$; samenhang bezit spelletjescomputer en gender: $\chi^2 = 1,767$, $df = 2$, $p = 0,413$; samenhang bezit mobiele telefoon en gender: $\chi^2 = 0,556$, $df = 1$, $p = 0,456$.

¹⁸ Samenhang computerbezit en etnische afkomst: $\chi^2 = 11,637$, $df = 4$, $p = 0,020$; samenhang bezit spelletjescomputer en etnische afkomst: $\chi^2 = 2,451$, $df = 4$, $p = 0,653$.

¹⁹ Samenhang bezit mobiele telefoon en etnische afkomst: $\chi^2 = 16,801$, $df = 2$, $p < 0,001$.

De beroepsactiviteit van de ouders hangt niet samen met het feit of kinderen een eigen gameconsole hebben: 46,6% van de kinderen met twee hoogopgeleide ouders, 52% van de kinderen met één hoogopgeleide ouder en 52,5% van de kinderen uit een gezin met laagopgeleide en/of werkloze ouders beschikt over een eigen gameconsole. In gezinnen met niet-werkende en/of hoogopgeleide ouders, bezit 43,3% van de kinderen een eigen pc. In gezinnen met één hoogopgeleide ouder is dat het geval voor 36,3% van de kinderen. In gezinnen met twee hoogopgeleide ouders bedraagt dat percentage 33,6%. De grootste verschillen zitten echter in het aantal kinderen dat een mobiele telefoon bezit. Meer dan twee op de drie kinderen (67,5%) uit een gezin met laagopgeleide en/of werkloze ouders beschikken over een mobieltje. In gezinnen met één hoogopgeleide ouder is dat 57,7%. In gezinnen met twee hoogopgeleide ouders ligt dat percentage nog lager, namelijk op 46,6%²⁰.

5.6 Tijd besteed aan (multi)media en lezen

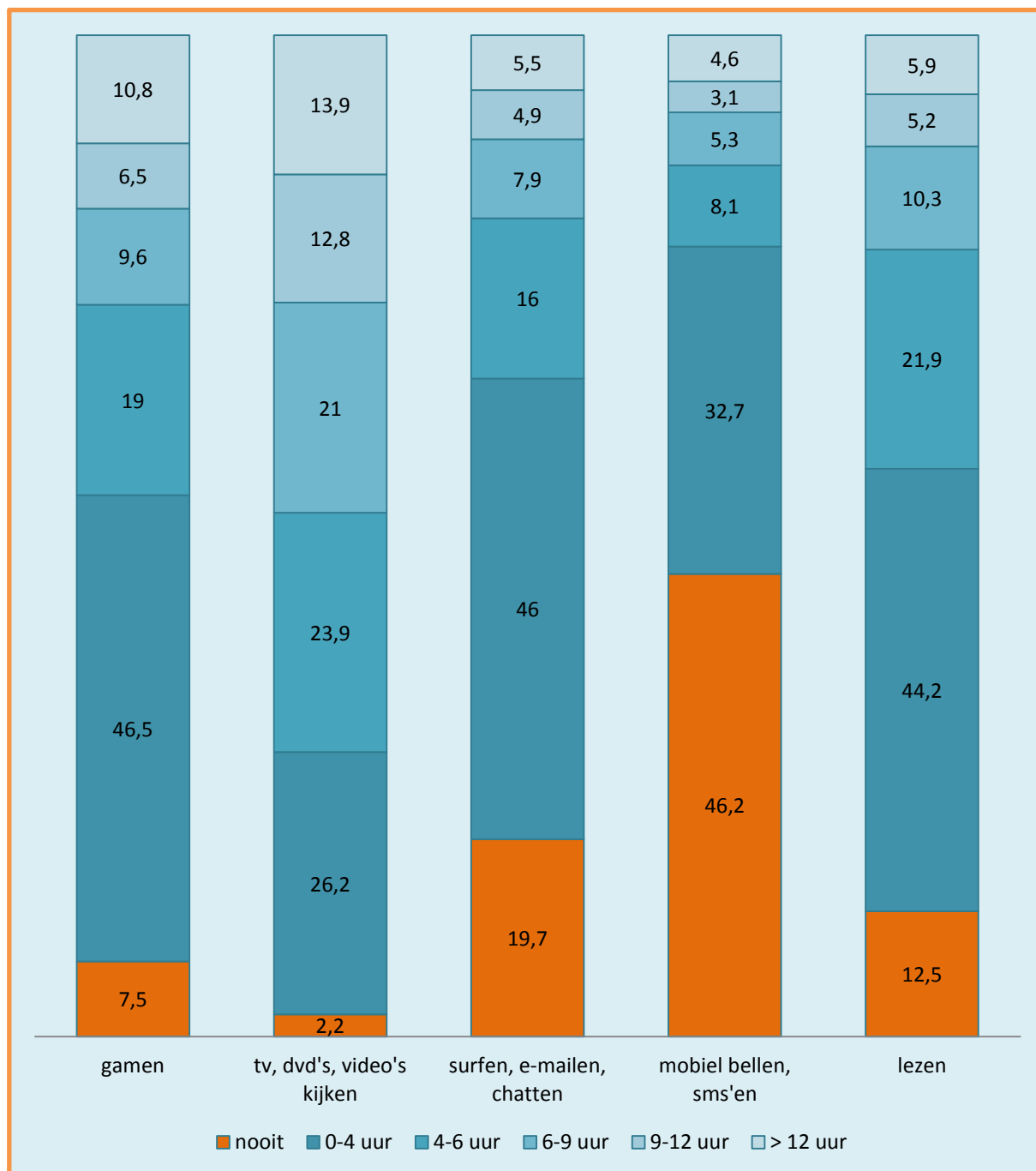
Negen- tot twaalfjarigen besteden op weekbasis het meeste tijd aan tv, dvd's en/of video's kijken (zie Figuur 5.6). Meer dan 70% van de kinderen kijkt elke week minstens 4 uur naar televisieprogramma's, dvd's en/of video's. Ongeveer een vierde van de kinderen brengt op weekbasis meer dan negen uur achter de beeldbuis door.

Bijna de helft van de jongeren is op weekbasis 0 tot 4 uur online. Ook gamen blijft bij ongeveer de helft van de kinderen beperkt tot minder dan 4 uur per week. Verder blijkt uit de bevraging dat ongeveer 1 op de 5 kinderen thuis nooit surft, e-mailt of chat. De mobiele telefoon is bij negen- tot twaalfjarigen het minst ingeburgerd.

---

²⁰ Samenhang computerbezit en beroepsactiviteit ouders: $\chi^2 = 14,671$, $df = 4$, $p < 0,01$; samenhang bezit spelletjescomputer en beroepsactiviteit ouders: $\chi^2 = 3,283$, $df = 4$, $p = 0,512$; samenhang bezit mobiele telefoon en beroepsactiviteit ouders: $\chi^2 = 24,542$, $df = 2$, $p < 0,001$.

Figuur 5.6. Tijd besteed aan lezen van boeken/strips en (multi)media op weekbasis ($n = 1277$).

Op de vraag hoeveel uur per week zij boeken of stripverhalen lezen voor hun plezier, antwoordde ongeveer één op de tien kinderen 'nooit'. Circa 44% leest op weekbasis 0 tot 4 uur voor zijn plezier. Slechts een zeer kleine minderheid leest meer dan 9 uur per week. De gegevens tonen dus aan dat de meeste negen- tot twaalfjarigen nog aan vrijetijdslezen doen, maar ook dat zij op weekbasis veel uren besteden aan televisie kijken, gamen en computeren.

5.6.1 Samenhang tijdsbesteding en leeftijd

In Tabel 5.23 is te zien dat de tijd die kinderen wekelijks besteden aan gamen niet samenhangt met hun leeftijd. Negen-, tien-, elf- en twaalfjarigen verschillen ook niet in het aantal uur dat zij televisie kijken en/of dvd's of video's bekijken.

Tabel 5.23 Tijd besteed aan (multi) media en lezen op weekbasis volgens leeftijd (n = 1277)

		9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	Allen	Sig ^a
Gamen	Nooit	6,2	8,0	6,2	9,3	7,5	n.s.
	0-4 uur	49,6	47,7	47,1	43,0	46,5	
	> 4 uur	44,1	44,3	46,8	47,7	46,0	
Tv kijken dvd's/video's bekijken	Nooit	3,5	2,8	1,4	1,6	2,2	n.s.
	0-4 uur	29,3	27,9	24,6	24,1	26,2	
	> 4 uur	67,2	69,3	73,9	74,3	71,7	
Computeren	Nooit	35,5	28,2	13,7	8,0	19,7	***
	0-4 uur	41,4	42,2	46,8	51,5	46,0	
	> 4 uur	23,0	29,6	39,5	40,6	34,3	
Mobiel bellen sms'en	Nooit	69,5	57,1	48,2	20,2	46,2	***
	0-4 uur	20,3	24,4	31,7	48,5	32,7	
	> 4 uur	10,2	18,5	20,2	31,3	21,1	
Lezen van boeken of strips	Nooit	9,0	7,7	12,6	18,6	12,5	***
	0-4 uur	41,4	41,5	43,7	48,5	44,2	
	> 4 uur	49,6	50,9	43,7	32,9	43,3	

^aChi-kwadraattoets: n.s. = niet significant ; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Het aantal uur dat kinderen surfen, e-mailen en chatten hangt wel samen met hun leeftijd. De percentages in Tabel 5.23 tonen dat het computergebruik stijgt met de leeftijd: bij de negenjarigen zit 23% meer dan 4 uur per week achter de pc; bij de twaalfjarigen is dat aantal gestegen tot 40,6%. Ook het gebruik van de mobiele telefoon stijgt met de leeftijd. Bijna een op de drie twaalfjarigen is wekelijks meer dan 4 uur bezig met zijn mobieltje. Bij de negenjarigen is dat maar 1 op de 10 kinderen. Tot slot is ook de tijd die kinderen op weekbasis besteden aan lezen leeftijdsgebonden. Twaalfjarigen spenderen beduidend minder uur aan boeken of strips. In deze leeftijds categorie leest bijna 1 op de 5 kinderen nooit een boek of strip.

Anders dan wij peilde Huysmans (2013) niet naar de tijd die kinderen besteden aan lezen en multimedia, maar stelde hij de vraag hoe vaak ze die activiteiten doen. Hierdoor zijn de cijfers uit dat onderzoek niet vergelijkbaar met de onze, maar de tendensen liggen in dezelfde lijn. Het percentage kinderen dat bij Huysmans (2013) bijna elke dag televisie kijkt, verandert vrijwel niet tussen 9 en 12 jaar, terwijl dat voor boeken lezen significant daalt en dat voor computeren en mobiel bellen beduidend stijgt. Dezelfde evoluties blijken uit het Amerikaanse onderzoek *Scholastic Kids & Family Reading Report* (2013) bij kinderen tussen 6 en 11 jaar. Anders dan bij ons neemt in die beide onderzoeken ook de frequentie van het gamen beduidend toe.

5.6.2 Samenhang tijdsbesteding en gender

Net zoals Huysmans (2013) vonden wij geen genderverschillen voor de frequentie waarmee jongens en meisjes naar televisie kijken of computeren (zie Tabel 5.24).

Zijn digikids nog boekenbeesten?

.....
Stichting Lezen

Tabel 5.24 *Tijd besteed aan (multi) media en lezen op weekbasis volgens sekse (n = 1277)*

		Jongens	Meisjes	Allen	Sig ^a
Gamen	Nooit	4,5	10,3	7,5	***
	0-4 uur	38,6	53,6	46,5	
	> 4 uur	57,0	36,1	46,0	
Tv kijken dvd's/video's bekijken	Nooit	2,3	2,1	2,2	n.s.
	0-4 uur	25,3	26,9	26,2	
	> 4 uur	72,4	71,0	71,7	
Computeren	Nooit	21,0	18,4	19,7	n.s.
	0-4 uur	48,2	44,1	46,0	
	> 4 uur	30,8	37,4	34,3	
Mobiel bellen Sms'en	Nooit	50,0	42,8	46,2	**
	0-4 uur	33,3	32,2	32,7	
	> 4 uur	16,7	25,0	21,1	
Lezen van boeken of strips	Nooit	16,2	9,2	12,5	***
	0-4 uur	43,9	44,4	44,2	
	> 4 uur	39,9	46,4	43,3	

^aChi-kwadraattoets: n.s. = niet significant ; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

De tijd besteed aan gamen en de mobiele telefoon is wel seksegebonden. Meisjes spenderen in vergelijking met jongens minder tijd aan spelletjes en meer tijd aan bellen en/of sms'en. Ook deze bevindingen sluiten aan bij die van Huysmans (2013). In zijn studie zijn de jongens oververtegenwoordigd in de groep die bijna elke dag een computerspel speelt, terwijl meisjes veel frequenter hun mobiele telefoon gebruiken. Tot slot blijken meisjes op weekbasis ook meer tijd te besteden aan lezen dan jongens.

5.6.3 *Samenhang tijdsbesteding en etnische afkomst*

Allochtone en autochtone kinderen brengen op weekbasis ongeveer evenveel uur door achter de spelconsole, de televisie en de computer (zie Tabel 5.25). Niet-westerse allochtone kinderen besteden op weekbasis wel meer tijd aan mobiel bellen en sms'jes versturen dan autochtone kinderen.

Tabel 5.25 *Tijd besteed aan (multi) media en lezen op weekbasis volgens etnische afkomst (n = 1277)*

		Autochtoon	Allochtoon westers	Allochtoon nt-westers	Allen	Sig ^a
Gamen	Nooit	7,1	4,5	10,4	7,5	n.s.
	0-4 uur	47,6	49,1	41,2	46,5	
	> 4 uur	45,3	46,4	48,3	46,0	
Tv kijken dvd's/video's bekijken	Nooit	1,8	2,7	3,3	2,2	n.s.
	0-4 uur	25,6	30,0	26,7	26,2	
	> 4 uur	72,6	67,3	70,0	71,7	
Computeren	Nooit	19,4	19,1	20,8	19,7	n.s.
	0-4 uur	48,5	42,7	37,9	46,0	
	> 4 uur	32,0	38,2	41,2	34,3	
Mobiel bellen sms'en	Nooit	49,2	39,1	37,9	46,2	**
	0-4 uur	32,0	38,2	32,9	32,7	
	> 4 uur	18,8	22,7	29,2	21,1	
Lezen van boeken en strips	Nooit	10,5	14,5	19,6	12,5	**
	0-4 uur	46,0	41,8	38,3	44,2	
	> 4 uur	43,6	43,6	42,1	43,3	

^aChi-kwadraattoets: n.s. = niet significant ; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

We vonden ook een zeer zwakke, maar significante samenhang tussen het aantal uur dat kinderen op weekbasis besteden aan vrijetijdslezen en hun etnische afkomst. Het percentage niet-westerse allochtone kinderen dat nooit boeken of strips leest, is dubbel zo groot als het percentage autochtone niet-lezers.

5.6.4 Samenhang tijdsbesteding en sociaaleconomische achtergrond

Tabel 5.26 vermeldt, opgesplitst volgens de beroepsactiviteit van de ouders, hoeveel procent van de kinderen nooit, nul tot vier uur of meer dan vier uur per week boeken of strips leest voor zijn plezier, gamet, televisieprogramma's, dvd's en/of video's bekijkt, computert en mobiel belt en/of sms't. Enkel voor de laatste activiteit troffen we significante verschillen aan tussen de drie groepen kinderen. In vergelijking met de totale groep blijken kinderen van hoogopgeleide, werkende ouders minder mobiel te bellen en te sms'en. Meer dan de helft belt of sms't nooit. Kinderen van wie de beide ouders niet werken en/of een beroepsactiviteit uitoefenen waarvoor geen diploma hoger onderwijs noodzakelijk is, zijn het meest bezig met hun mobiele telefoon. Bijna één op de drie kinderen in deze gezinnen spendeert meer dan vier uur per week aan sms'jes en telefoongesprekken.

Tabel 5.26 Mediagebruik volgens beroepsactiviteit ouders (n = 806)

		Aantal ouders met beroepsactiviteit op niveau HO				
		Geen	Een	Twee	Allen	Sig ^a
Gamen	Nooit	8,0	7,3	9,9	8,3	n.s.
	0-4 uur	42,9	50,4	48,7	46,9	
	> 4 uur	49,1	42,3	41,4	44,8	
Tv kijken dvd's/video's bekijken	Nooit	1,8	2,4	1,3	1,9	n.s.
	0-4 uur	25,5	26,2	30,2	27,0	
	> 4 uur	72,7	71,4	68,5	71,1	
Computeren	Nooit	17,2	14,1	19,4	16,9	n.s.
	0-4 uur	42,0	54,8	50,0	48,3	
	> 4 uur	40,8	31,0	30,6	34,9	
Mobiel bellen sms'en	Nooit	37,4	44,4	52,2	43,8	***
	0-4 uur	31,6	37,5	33,2	33,9	
	> 4 uur	31,0	18,1	14,7	22,3	
Lezen van boeken en strips	Nooit	15,6	13,7	9,1	13,2	n.s.
	0-4 uur	46,3	41,5	44,4	44,3	
	> 4 uur	38,0	44,8	46,6	42,6	

^aChi-kwadraattoets: n.s. = niet significant ; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

5.7 Samenhang mediagebruik en leesattitude

Op basis van hun antwoorden op de mediavragen brachten we kinderen onder in één van de volgende drie categorieën²¹: kinderen met een laag mediagebruik (28%), kinderen met een gemiddeld mediagebruik (43,5%) en kinderen met een hoog mediagebruik (28,4%). Vervolgens gingen we na of deze drie groepen andere leesattitude hebben. De resultaten van de analyse staan in Tabel 5.27.

De leesattitude tegenover strips en informatieve boeken hangt niet samen met het feit of kinderen in hun vrije tijd weinig, gemiddeld of veel tijd besteden aan (nieuwe) media. Voor leesboeken vonden we wel een samenhang. Liefhebbers van leesboeken zijn doorgaans lichtgebruikers van (multi)media. Ongeveer twee op de drie kinderen met een laag mediagebruik lezen graag boeken met een verhaal. Bij de kinderen met een hoog mediagebruik is dat minder dan de helft. In de groep die niet graag fictie leest, zijn de kinderen met een hoog mediagebruik (17,6%) dan weer oververtegenwoordigd en de kinderen met een gemiddeld (7,2%) en laag mediagebruik (6,1%) ondervertegenwoordigd. Kinderen met een hoog mediagebruik houden dus relatief gezien minder van leesboeken.

²¹ De toewijzing gebeurde op basis van hun totaalscores op de vier items. De scores mochten samengeteld worden omdat de antwoorden op de vier items voldoende samenhangen. Cronbach's alpha bedroeg 0,60.

Tabel 5.27 Leesattitude volgens mediagebruik (n = 1277)

		Mediagebruik				Sig. ^a
		Laag	Gemiddeld	Hoog	Allen	
Strips	Ja	77,9	74,5	73,3	75,1	n.s.
	Niet echt	16,8	20,3	20,4	19,3	
	Nee	5,3	5,2	6,3	5,6	
Leesboeken	Ja	66,5	60,6	47,9	58,7	***
	Niet echt	27,4	32,2	34,4	31,5	
	Nee	6,1	7,2	17,6	9,9	
Informatieve boeken	Ja	55,3	49,8	50,4	51,5	n.s.
	Niet echt	34,4	38,8	33,3	33,3	
	Nee	10,3	11,3	16,3	16,3	

*Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Het feit of kinderen boekenfans of boekenhaters zijn, hangt ook samen met hun mediagebruik (zie Tabel 5.28). Kinderen met een laag mediagebruik zijn vaker dan gemiddeld boekenfans; terwijl kinderen met een hoog mediagebruik oververtegenwoordigd zijn in de categorie 'boekenhaters'.

Tabel 5.28 Boekenhaters en boekenfans volgens mediagebruik (n = 1277)

	Mediagebruik				Sig. ^a
	Laag	Gemiddeld	Hoog	Allen	
Boekenhater	8,4	9,4	18,2	11,6	***
Noch boekenhater, noch fan	52,0	60,6	53,7	56,2	
Boekenfan	39,7	30,0	28,1	32,2	

*Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

5.8 Samenhang mediagebruik en leesfrequentie

We vonden een zeer zwakke, maar significante samenhang tussen het mediagebruik van de kinderen en de tijd die ze wekelijks besteden aan boeken of strips. Kinderen die op weekbasis veel tijd besteden aan (multi)media, gaven vaker te kennen dat zij nooit boeken en/of strips lezen (zie Tabel 5.29).

Tabel 5.29 Tijd besteed aan strips/ en boeken lezen op weekbasis volgens mediagebruik (n = 1277)

	Mediagebruik				Sig. ^a
	Laag	Gemiddeld	Hoog	Allen	
Ik lees nooit boeken of strips	8,7	11,2	18,5	12,5	**
0-4 uur	48,9	44,2	39,4	44,2	
> 4 uur	42,5	44,6	42,1	43,3	

*Chi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Zijn digikids nog boekenbeesten?

.....
Stichting Lezen

We onderzochten ook het verband tussen het mediagebruik van de kinderen en hun leesfrequentie van stripverhalen, leesboeken, informatieve boeken, (kinder)tijdschriften en (kinder)kranten. De resultaten van die analyses werden samengevat in Tabel 5.30. Enkel voor tijdschriften en leesboeken vonden we een samenhang. Kinderen met een hoog mediagebruik lezen relatief gezien minder frequent leesboeken maar vaker dan gemiddeld tijdschriften.

Tabel 5.30 Aantal frequente lezers, sporadische lezers en niet-lezers volgens mediagebruik (n = 1277)

		Mediagebruik				Sig. ^a
		Laag	Gemiddeld	Hoog	Allen	
Stripverhalen	Frequent	65,9	59,4	58,4	60,9	n.s.
	Sporadisch	16,8	22,3	19,3	19,9	
	Niet-lezer	17,3	18,3	22,3	19,2	
Leesboeken	Frequent	68,4	60,1	50,1	59,6	***
	Sporadisch	20,7	25,2	26,2	24,2	
	Niet-lezer	10,9	14,7	23,7	16,2	
Informatieve boeken	Frequent	40,8	35,1	38,6	37,7	n.s.
	Sporadisch	30,2	34,0	26,4	30,8	
	Niet-lezer	29,1	30,9	35,0	31,6	
Tijdschriften	Frequent	24,0	34,7	47,4	35,3	***
	Sporadisch	20,1	21,0	16,8	19,6	
	Niet-lezer	55,9	44,2	35,8	45,1	
Kindertijdschriften	Frequent	28,2	25,9	30,0	27,7	n.s.
	Sporadisch	27,7	28,1	22,0	26,2	
	Niet-lezer	44,1	46,0	47,9	46,0	
Kranten	Frequent	28,2	33,3	32,5	31,6	n.s.
	Sporadisch	19,3	17,6	20,1	18,8	
	Niet-lezer	52,5	49,1	47,4	49,6	
Kinderkranten	Frequent	24,9	25,4	24,0	24,8	n.s.
	Sporadisch	20,9	17,8	16,3	18,2	
	Niet-lezer	54,2	56,8	59,8	56,9	

^aChi-kwadraattoets: n.s. = niet significant; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

5.9 Samenhang mediagebruik en e-boeken

Het mediagebruik van de kinderen hangt samen met het feit of zij al een e-boek gelezen hebben of niet²². Van de kinderen met een hoog mediagebruik heeft 47,4% al een boek in digitale vorm gelezen. Bij de kinderen met een gemiddeld gebruik is dat 33,3% en bij de kinderen met een laag mediagebruik 27,9%. Hoe hoger het mediagebruik, hoe groter dus de kans dat het kind al een e-boek gelezen heeft. Kinderen met een hoog mediagebruik zijn ook vaker bereid om meer boeken

²² Samenhang mediagebruik en contact e-boeken: $\chi^2 = 32,379$, $df = 2$, $p < 0,001$.

te lezen als ze die op een beeldscherm kunnen lezen²³. Ongeveer twee op de drie kinderen (65,6%) met een hoog mediagebruik zouden hun leesgedrag aanpassen. Bij de kinderen met een gemiddeld mediagebruik is dat 50,9% en bij de kinderen met een laag mediagebruik 38%.

---

²³ Samenhang mediagebruik en bereidheid om meer boeken te lezen als die in digitale vorm beschikbaar zouden zijn: $\chi^2 = 55,799$, $df = 2$, $p < 0,001$.

6 Conclusies

Uit ons onderzoek blijkt in elk geval dat het merendeel van de Vlaamse kinderen tussen negen en twaalf jaar nog altijd graag boeken leest. Net als in het onderzoek van Ghesquiere zijn strips duidelijk het populairst. Ghesquiere (1993, p. 23) concludeerde uit haar onderzoek dat houden van lezen voor veel kinderen synoniem is voor houden van strips. In ons onderzoek geven drie op de vier kinderen aan graag strips te lezen, zes op tien lezen graag fictie. Boeken en strips lezen wordt door circa 40% van de kinderen tot hun favoriete bezigheden gerekend en bijna drie op tien kinderen lezen ze (bijna) dagelijks. Daarnaast lezen kinderen ook informatieve boeken, kranten en tijdschriften, maar duidelijk in veel mindere mate.

Toch lijkt het geen twijfel dat de nieuwe media een geduchte concurrent geworden zijn van het vrijetijdslezen. Kinderen mogen dan al multitasken, het aanbod van de nieuwe media is zo overweldigend dat een andere indeling van de vrije tijd onvermijdelijk is. Al kan dit onderzoek geen antwoord bieden op de vraag of de nieuwe media daadwerkelijk het lezen van boeken doen afnemen, toch valt het op dat het lezen van boeken gevoelig afneemt rond de leeftijd waarop het gebruik van nieuwe media sterk toeneemt. Uit ons onderzoek blijkt dat zowel de leesfrequentie als de tijd die kinderen besteden aan boeken duidelijk lager liggen bij twaalf- dan bij negenjarigen. De oudste kinderen tellen ook beduidend minder boekenfans. De grootste kentering lijkt plaats te vinden rond de elf jaar. Op die leeftijd neemt niet alleen de tijd besteed aan mobiel bellen en computeren toe, maar hebben kinderen ook een meer uitgesproken voorkeur voor deze media, plaatsen ze die vaker bij hun favoriete vrijetijdsbestedingen en neemt het eigen bezit ervan toe. We vonden ook een (zij het zwak) verband tussen de belangstelling voor nieuwe media en het leesgedrag. Kinderen die veel gebruik maken van de nieuwe media, blijken relatief minder van boeken te houden, vaker boekenhaters te zijn en gemiddeld minder tijd te besteden aan boeken lezen. Deze kinderen lezen daarentegen wel vaker dan gemiddeld tijdschriften. Mogelijk speelt het aandeel van de beeldtaal hierbij een belangrijke rol.

Uit ons onderzoek blijkt overigens dat de vrijetijdsbesteding van Vlaamse kinderen tussen negen en twaalf zeker niet gedomineerd wordt door nieuwe media als pc, tablet of mobiele telefoon. Kinderen van deze leeftijd spelen het liefste buiten, sporten ook graag en kijken graag tv. Van de activiteiten met (multi)media komt alleen gamen vóór lezen in de top tien, een plaats waar vooral jongens verantwoordelijk voor zijn. Boeken en strips lezen wordt wel hoger geplaatst dan chatten, internetten en mobiel bellen en kinderen besteden er ook meer tijd aan. Veruit het meeste tijd echter gaat naar televisiekijken, wat overigens ook uit vorige studies blijkt. Net als vrijwel alle andere onderzoeken bracht ook ons onderzoek duidelijke sekseverschillen aan het licht. Meisjes lezen liever en ook vaker fictie dan jongens, maar minder graag non-fictie (vooral de oudste groep). Voor strips is er geen significant verschil. Onder de jongens zijn er beduidend meer niet-lezers. Jongens houden meer van gamen dan meisjes, plaatsen die activiteit vaker in hun top vijf en besteden er meer tijd aan. Meisjes maken dan weer meer gebruik van hun mobieltje en hebben er ook een meer uitgesproken voorkeur voor. Ook muziek beluisteren, een muziekinstrument bespelen en tekenen/knutselen behoren duidelijk meer tot de favoriete bezigheden van de meisjes.

De etnische afkomst heeft geen impact op de leesattitude. We vonden wel een (zwakke)

samenhang met de leesfrequentie. Er zijn relatief minder frequente en meer sporadische lezers van fictie onder de autochtone kinderen. Ook wat het mediagebruik betreft, vonden we enkele verschillen. Kinderen van niet-westerse origine chatten vaker en plaatsen die activiteit ook hoger in hun vrijetijdsbesteding, net als televisie kijken. Ze bezitten ook vaker dan gemiddeld een mobiele telefoon en besteden er ook meer tijd aan.

Net als de etnische afkomst blijkt ook de sociaaleconomische achtergrond niet zo'n sterke impact te hebben op lezen en mediagebruik. We vonden geen samenhang met de leesfrequentie noch met de leesattitude tegenover fictie. Strips bleken wel populairder bij kinderen van hoogopgeleide ouders, onder hen zijn er ook beduidend minder die nooit strips lezen. Deze kinderen plaatsen het lezen van boeken en strips ook hoger in hun lijstje van favoriete vrijetijdsbestedingen. Kinderen van laagopgeleide ouders plaatsen dan weer chatten en mobiel bellen vaker bij hun favorieten, bezitten vaker een mobiele telefoon en maken er ook meer gebruik van.

Welke impact digitale dragers zullen hebben op het lezen van kinderen, zal de toekomst moeten uitwijzen. Uit ons onderzoek blijkt in elk geval dat ongeveer een derde van de kinderen tussen negen en twaalf jaar al ooit een boek op een beeldscherm las. In de groep die meer dan gemiddelde gebruikers zijn van digitale media is dat bijna een op de twee. Bovendien oefenen deze toestellen een sterke aantrekkingskracht uit. Kinderen die al ooit een e-boek gelezen hebben, geven vaker aan meer te zullen lezen als dat op een beeldscherm zou kunnen. We konden ook vaststellen dat kinderen met een andere etnische achtergrond en kinderen van lager opgeleide ouders een grotere bereidheid tonen om meer boeken te lezen op een beeldscherm.

6.1 Praktische implicaties

Anders dan onderzoekers als Huysmans (2013) hebben wij wel een verband kunnen aantonen tussen het mediagebruik van 9-12-jarigen en hun leesattitude en leesfrequentie. Frequente gebruikers van nieuwe media houden minder van boeken en besteden er gemiddeld ook minder tijd aan. Gezien de impact die het lezen van literatuur kan hebben op de cognitieve en emotionele ontwikkeling (zie 2.2.1) blijft het belangrijk ook deze 'digifans' in contact te brengen met literatuur. Dat kan wellicht het efficiëntst gebeuren via digitale media zoals e-readers of tablets. Uit ons onderzoek blijkt immers dat kinderen met een hoog mediagebruik vaker bereid zijn om meer boeken te lezen als die in digitale vorm beschikbaar zouden zijn. Het is dan ook cruciaal digitale media niet als concurrent te zien van gedrukte media, maar als een alternatief of aanvulling. We onderschrijven dan ook het standpunt van Maynard (2010) dat e-boeken de kracht hebben om de kloof tussen gedrukte en andere media te overbruggen, zeker voor 'boekenhaters'.

In het snel evoluerende medialandschap verdient het allicht ook aanbeveling om (kinder)tijdschriften digitaal beschikbaar te stellen. Kinderen met een hoog mediagebruik lezen immers vaker dan gemiddeld tijdschriften en zouden dat dus wellicht nog meer doen op het scherm.

De aantrekkingskracht van deze nieuwe media blijkt extra groot bij kinderen van niet-westerse origine en van lager opgeleide ouders, wat voor hen extra kansen lijkt te bieden. Anderzijds maakte ons onderzoek ook duidelijk dat kinderen uit deze groepen zeker niet minder (graag)

lezen dan de andere, integendeel. Leesbevorderingsinitiatieven gericht op deze specifieke doelgroepen lijken dan ook onnodig, toch niet voor de leeftijdsgroep van 9 tot 12-jarigen. Dat ligt natuurlijk anders wanneer kinderen een taalachterstand blijken te hebben.

Zoals vrijwel alle andere onderzoekers vonden ook wij duidelijke sekseverschillen, althans voor het lezen van fictie. Vooral de grote groep jongens die nooit fictie leest, vraagt extra aandacht. Veel meer jongens dan meisjes blijken verknocht aan gamen. Wanneer die computerspellen de boeken met verhalen vervangen, missen de jongens de kansen op inleving en verdieping die literatuur biedt (Tellegen, Alrink & Welp, 2002).

7 Discussie en mogelijkheden voor verder onderzoek

Een terugblik op de resultaten van dit onderzoek brengt een aantal punten aan het licht die meer in detail of anders onderzocht kunnen worden, wat perspectieven opent voor verder onderzoek.

Het zou interessant zijn om voor de verschillende soorten lectuur (strips, leesboeken, kranten en tijdschriften) te onderzoeken in welke mate kinderen al in contact gekomen zijn met digitale versies. Om een vollediger beeld te krijgen van het bezit van diverse media zouden de vragen naar het bezit van computer, spelcomputer of mobiele telefoon uitgebreid moeten worden met e-readers en tablets. Bij de vragen naar het lezen van digitale boeken zou een onderscheid tussen e-boeken en kinderboekenapps meer kunnen vertellen over het aandeel en de aantrekkingskracht van deze verschillende vormen van digitaal lezen. De vraag naar de leesfrequentie kan zoals in Huysmans (2013) worden aangevuld met een vraag naar het leesvolume, wat een completer beeld geeft van de omgang met boeken.

Om meer te weten te komen over de impact van digitale boeken op jonge kinderen is onderzoek nodig naar de leesbeleving en leeservaring met deze nieuwe vorm van lezen. Wat vinden de jonge lezers al dan niet aantrekkelijk aan digitaal lezen (van diverse tekstgenres)? Hoe lezen ze? In welke mate lezen ze lineair, scannend of multitaskend? Wat is de impact op hun concentratie en inleving? Welke verschillen zijn er tussen leeservaring en leesbeleving op papier en op het scherm? Dergelijk onderzoek kan voortbouwen op dat van Bakker (2010), dat gericht was op lezers ouder dan 16 jaar.

Onderzoek naar leeservaring en leesbeleving op diverse dragers kan uitgediept worden met kwalitatief onderzoek in de vorm van interviews met jonge lezers. Dit soort onderzoek is eveneens geschikt om dieper in te gaan op mogelijke oorzaken van de afnemende belangstelling voor het lezen van boeken en andere gedrukte genres en de mogelijke impact van digitale media daarop. Hierbij kunnen niet alleen de kinderen, maar ook bemiddelaars bevraagd worden.

We constateerden een duidelijke daling van de leesfrequentie bij 12-jarigen. Onderzoek bij oudere leerlingen kan aan het licht brengen of en in welke mate deze daling zich doorzet, ook in verhouding tot het gebruik van nieuwe media en andere vormen van vrijetijdsbesteding. Bij die oudere lezers is het zeker ook interessant het verband met de studierichting te onderzoeken.

Ten slotte is er onderzoek nodig naar de rol van het gezin (ouders, broers en zussen, eventueel grootouders of andere familieleden), de school (leerkrachten en medeleerlingen) en de bibliotheek. Op welke manier zijn ze van belang als rolmodellen (door voor te lezen, boeken cadeau te geven, zelf te lezen en boeken te kopen)? In welke mate en op welke manieren stimuleren of beperken ze het lezen van boeken (of andere genres) op papier of op digitale dragers? Wat is hun houding en gedrag hiertegenover? Hetzelfde kan gedaan worden voor verschillende multimedia en vormen van vrijetijdsbesteding en meer specifiek voor e-reading. Op die manier kan de impact van de bemiddelaars worden nagegaan op het spanningsveld tussen het 'literaire' lezen en nieuwe media en tussen het lezen op papier en op digitale dragers.

Referenties

- Allen, L., Cipielewski, J. & Stanovich, K.E. (1992). Multiple indicators of children's reading habits and attitudes: Construct validity and cognitive correlates. *Journal of Educational Psychology*, 84, p. 489-503.
- Anderson, T.L. (2012). *Examining elementary students use of electronic readers for independent reading* (Doctoral dissertation). Geraadpleegd via: http://trace.tennessee.edu/utk_graddiss/1262
- Bakker, N. (2010). *Digitaal literair lezen – doen we het al? Een eerste inventarisatie van het digitale literaire leesgedrag onder de Nederlandse bevolking*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Blanc, Q. (2013, 25 januari). La lecture numérique progresse chez les jeunes. *Le Figaro Etudiant*. Geraadpleegd via <http://etudiant.lefigaro.fr>
- Bleeker, E. (2010). *On reading in the digital age*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Boch, J.F., Houdé, O., Léna, P. & Tisseron, S. (2013). *L'Enfant et les écrans: Un avis de l'Académie des sciences*. Paris: Editions Le Pommier.
- Böck, M. (2000). *Das Lesen in der neuen Medienlandschaft: zu den Lesegewohnheiten und Leseinteressen der 8- bis 14-Jährigen in Österreich*. Innsbruck: Studienverlag.
- Bonset, H. & Hoogeveen, M. (2009). *Lezen in het basisonderwijs: Een inventarisatie van empirisch onderzoek naar begrijpend lezen, leesbevordering en fictie*. Enschede: SLO.
- Breedveld, K. & Van den Broek, A. (2001) (red.). *Trends in de tijd: Een schets van recente ontwikkelingen in tijdsbesteding en tijdsordening*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Broekhof, K. & Broek, M. (2013). *Lezen meten: Een basis voor beleid. Monitor.meting 2012-2013*. debibliotheekopschool.nl 2013/ Stichting Lezen. Geraadpleegd via: <http://dcr.bibliotheek.nl/binaries/content/assets/bibliotheek-opschool/open-toolkit/monitor/20130822---brochure-lezen-meten---een-basis-voor-beleid.pdf>.
- Brooks-Gunn, J. & Donahue, E.H. (2008). Introducing the issue. *The Future of Children*, 18(1), p. 3-10.
- Carr, N. (2008). Is Google making us stupid? What the internet is doing to our brains. *Yearbook of the National Society for the Study of Education*, 107(2), p. 89-94.
- Clark, C. (2012). *Children's and young people's reading today: Findings from the 2011 National Literacy Trust's annual survey*. London: National Literacy Trust. Geraadpleegd via <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED541612.pdf>
- D'Haenens, L. & Vandoninck, S. (2012). Digitale geletterdheid en omgaan met online risico's: Positie van Belgische kinderen en jongeren in vergelijking met leeftijdsgenoten in Europa. In L. d'Haenens & S. Vandoninck, S. (red.), *Kids online: kansen en risico's van kinderen en jongeren op het internet* (pp. 7-27). Gent: Academia Press.
- De Haan, J. & Pijpers, R. (2010). *Contact! Kinderen en nieuwe media*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Devos, F. (2004, september). *Wat houdt jongeren bezig*. Paper gepresenteerd op de studiedag F 451 Lezen in Beroepsonderwijs en Technisch Onderwijs, Antwerpen. Geraadpleegd via <http://www.fahrenheit451.be/info/docs/frankydevos.pdf>.
- De Vries, N. (2007). *Lezen we nog? Een inventarisatie van onderzoek op het gebied van lezen en leesbevordering*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Desmond, R. (2011). The role of reading for children and adolescents in a digital age. In D.G. Singer & J.L. Singer (Eds.), *Handbook of children and the media* (pp. 45-61). Thousand Oaks: Sage.
- Doiron, R. (2011, August). *Using E-Books and E-Readers to promote reading in school libraries: Lessons*

- from the field*. Paper presented on the World Library and Information Congress: 77th IFLA General Conference and Assembly, San Juan, Puerto Rico. Geraadpleegd via <http://conference.ifla.org/iflo77>.
- Dresang, E.T. (2008). Radical change revisited: Dynamic digital age books for youth. *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 8(3), p. 294-304.
- Du, Y. (2009). Librarians' responses to "reading at risk": A Delphy study. *Library & Information Science Research*, 31(1), p. 46-53.
- Fasimpaur, K. (2004). E-books in schools: Check out the reasons why e-books are gaining in popularity in K–12 schools. *Media & Methods*, 40(5), p. 12.
- Gardener, L. (2011). A Kindle in the Classroom: E-Reading devices and reading habits. *Language Arts Journal of Michigan*, 27(1), p. 29-33.
- Gesellschaft für Konsumforschung. (2012), *GfK Jaargids 2012*. Geraadpleegd via: <http://www.gfkr.com>.
- Ghesquiere, R. (1993). *Leesbeesten en kijkcijfers: onderzoek naar het leesgedrag van Vlaamse jongeren tussen 9 en 15 jaar*. Averbode/Apeldoorn: Altiora.
- Ghesquiere, R. & Ramaut, G. (1994). Hoe anders lezen migranten? *Een onderzoek naar het leesgedrag van Turkse, Marokkaanse en Italiaanse migrantenkinderen in Vlaanderen*. Antwerpen: Plantyn.
- Graffiti Jeugdendienst & Jeugdwerknet. (2012). *Onderzoeksrapport Apestaartjaren 4*. Geraadpleegd via: <http://www.apestaartjaren.be/onderzoek>.
- Griswold, W., McDonnell, T. & Wright, N. (2005). Reading and the reading class in the twenty-first century. *Annual Review of Sociology*, 31, p. 127-141.
- Gutnik A.L., Robb M., Takeuchi L. & Kotler, J. (2010). *Always connected: The new digital media habits of young children*. New York: The Joan Ganz Gooney Centre at Sesame Workshop. Geraadpleegd via: <http://www.joanganzcooneycenter.org/Reports-28.html>
- Hall, J. (2012, 18 sept). E-books could become the norm for children as sales soar. *Telegraph*. Geraadpleegd via: <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/9551136/E-books-could-become-the-norm-for-children-as-sales-soar.html>
- Heidtmann, H. (2002). Lesen und neue Medien: Veränderungen der Lesekultur in der Mediengesellschaft. *Universitas*, 57(673), p. 723-732.
- Hermans, M. (2002). Cultuur en lezen: verschillen tussen allochtone en autochtone scholieren in leesgedrag en literatuuronderwijs. In A. Raukema, D. Schram & C. Stalpers (red.), *Lezen en leesgedrag van adolescenten en jong volwassenen* (pp. 155-173). Delft: Eburon.
- Huysmans, F. (2013). *Van woordjes naar wereldliteratuur: de leeswereld van kinderen van 7-15 jaar*. Amsterdam/Den Haag: Stichting Lezen/SIOB.
- Ipsos Media CT. (2013). *Junior Connect*. Geraadpleegd via: <http://www.ipsos.fr/ipsos-mediact/actualites/comportement-medias-vers-egalite-filles-garcons>.
- Goffin, E, Ver Eecke, E., Vanderheyden, H., Janssen, R., Van Nijlen, D., Gielen, S. & Luyten, B. (2008). *Peiling begrijpend lezen en luisteren (Nederlands) in het basisonderwijs – Eindrapport*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven, Centrum voor Onderwijseffectiviteit en -evaluatie.
- Knulst, W. & Kraaykamp, G. (1998). Trends in leisure reading: Forty years of research on reading in the Netherlands. *Poetics*, 26, p. 21-41.
- Larson, L.C. (2010). Digital readers: The next chapter in e-book reading and response. *The Reading Teacher*, 64(1), p. 15-22.
- Leesmonitor.nu (2013). *Maatschappelijke waarde*. Geraadpleegd via www.leesmonitor.nu/article/55.
- Liu, Z. (2005). Reading behavior in the digital environment: Changes in reading behavior over the

- past ten years. *Journal of Documentation*. 61(6), p. 700-712.
- Maynard, S. (2010). The impact of e-books on young children's reading habits. *Publishing Research Quarterly*, 26, p. 236-248.
- Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest. (2011). *KIM-Studie 2010: Kinder+Medien, Computer+Internet. Basisuntersuchung zum Medienumgang 6- bis 13-Jähriger in Deutschland*. Stuttgart: Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest. Geraadpleegd via <http://www.mpfs.de/fileadmin/KIM-pdf10/KIM2010.pdf>.
- Mijn kind online. (2012a). *Hey, what's app? 8-18 jarigen en mobiele telefoons*. Geraadpleegd via: <http://mijnkindonline.nl/publicaties/onderzoeksrapporten/hey-whats-app>.
- Mijn kind online. (2012b). *Iene miene media: een onderzoek naar mediagebruik door kleine kinderen*. Geraadpleegd via <http://mijnkindonline.nl/publicaties/onderzoeksrapporten/iene-miene-media-2012>.
- Mol, S.E. & Bus, A.G. (2011). To read or not to read: A meta-analysis of print exposure from infancy to early adulthood. *Psychological Bulletin*, 137(2), p. 267-296.
- Mullis, I.V.S, Martin, M. O., Foy, P. & Drucker, K.T. (2011). *PIRLS 2011 International results in reading*. Chesnut Hill: TIMSS & PIRLS International Study Center. Geraadpleegd via http://timssandpirls.bc.edu/pirls2011/downloads/P11_IR_FullBook.pdf.
- Organisation for Economic Co-Operation and Development. (2013). *Trends Shaping Education 2013*. Geraadpleegd via http://dx.doi.org/10.1787/trends_edu-2013.en
- Onderzoeks- en Informatiecentrum van de Verbruikersorganisaties (2011). *Jongeren en vrijetijdsbesteding*. Geraadpleegd via <http://www.oivo-crioc.org/files/nl/5994nl.pdf>.
- Postman, N. (1985). *Amusing ourselves to death: Public discourse in the age of show business*. London: Penguin Books.
- Raeymaeckers, K. (2002). Research note: Young people and patterns of time consumption in relation to print media. *European Journal of Communication*, 17, p. 369-383.
- Rainie, L. & Duggan, M. (2012). *E-book reading jumps; print book reading declines*. Washington: Pew Research Center. Geraadpleegd via <http://libraries.pewinternet.org/2012/12/27/e-book-reading-jumps-print-book-reading-declines>.
- Raukema, A.M., Schram, D. & Stalpers, C. (2002). *Lezen en leesgedrag van adolescenten en jongvolwassenen*. Delft: Eburon.
- Roberts, D.F. & Foehr, U.G. (2008). Trends in Media Use. *The Future of Children*, 18(1), 11-38.
- Scholastic Kids & Family Reading Report* (4th ed.). (2013). New York: Scholastic. Geraadpleegd via <http://mediaroom.scholastic.com/files/kfrr2013-noappendix.pdf>.
- Soetaert, R. (2006). De cultuur van het lezen. In R. Soetaert (red.), *De cultuur van het lezen* (pp. 7-74). Den Haag: Nederlandse Taalunie.
- Spitzer, M. (2013). *Digitale demantie: Hoe wij ons verstand kapotmaken*. Amsterdam: Atlas Contact.
- SLOT (2012). *Alles over tijd. Tijdsbestedingsonderzoek 2010*. Amstelveen: SLOT.
- Stichting Promotie Televisiereclame. (2010). *Alles over tijd: tijdsbestedingsonderzoek 2010*. Geraadpleegd via <http://www.spot.nl/onderzoek/tijdbestedingsonderzoek>.
- Stiftung Lesen. (2011). *Das Potenzial von E-readern in der Leseförderung*. Geraadpleegd via <http://www.stiftunglesen.de/institut-fuer-lese-und-medienforschung/forschungsprojekte/ereaderstudie>.
- Stokmans, M. & Broeder, P. (2009). Het leesgedrag van Turkse, Marokkaanse en Nederlandse leerlingen. *Levende Talen Tijdschrift*, 10(3), p. 20-28.
- Tellegen, S., Alrink, L. & Welp P. (2002). *De attractie van boek en computerspel*. Amsterdam: Stichting Lezen.

- Van de Ven, M. (2000). *Nieuwe media en lezen*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Van den Broek, A., Knulst, W. & Breedveld, K. (1999). *Naar andere tijden? Tijdsbesteding en tijdsordening in Nederland 1975-1995*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Vandercammen, M. (2003). *Jongeren en informatietechnologie*. Brussel: Onderzoeks- en informatiecentrum voor Verbruikers Organisaties.
- Verboord, M. & van Rees, K. (2003). Do changes in socialization lead to decline in reading level? How parents, literary education, and popular culture affect the level of books read. *Poetics*, 31, p. 283-300.
- Vlaming kiest steeds vaker voor e-book. (2013, 31 oktober). *Metro*. p. 7.
- Wolf, M. (2007). *Proust tot the Squid: The story and science of the reading brain*. New York: HarperCollins.

Bijlage

Beste leerling

We willen graag weten wat kinderen van vandaag vinden van lezen en wat ze doen in hun vrije tijd.

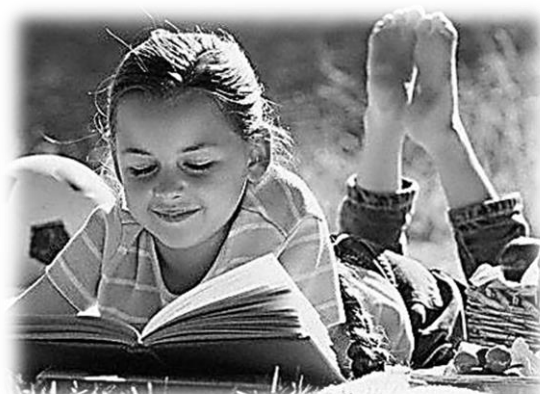
Vul de vragenlijst alleen in. Kijk niet bij een ander. Als je iets niet begrijpt, dan mag je de juf of meester wel om uitleg vragen.

Je hoeft je naam niet op de vragenlijst te schrijven. Wij kunnen dus niet zien wie de vragenlijst heeft ingevuld.

prof. dr. Jan Van Coillie

dr. Mariet Raedts

studenten van de Faculteit Taal & Letteren van de Hogeschool-Universiteit Brussel

Zijn digikids nog boekenbeesten?

.....
Stichting Lezen

1 Hoe oud ben je?

Ik ben _____ jaar.

Kleur bij de volgende vragen het juiste bolletje.

2 In welke maand ben je jarig?

☐ januari	☐ juli
☐ februari	☐ augustus
☐ maart	☐ september
☐ april	☐ oktober
☐ mei	☐ november
☐ juni	☐ december

3 Ik ben een

- jongen
- meisje

4 Heb je thuis een computer?

- ja, mijn ouders hebben een computer die ik mag gebruiken
- ja, ik heb zelf een computer
- neen

5 Heb je thuis een spelcomputer?

(Xbox, Nintendo, Wii, Playstation)

- ja, maar ik moet de spelcomputer delen met mijn zus(sen) of broer(s)
- ja, ik heb zelf een spelcomputer
- neen

6 Heb je zelf een gsm?

- ja
- nee

7 Ben je in België geboren?

- ja
- neen

8 Welke taal of talen spreek je meestal thuis? Schrijf ze in het hokje.

--

Je ouders

---

9 In welk land is je moeder geboren?

10 In welk land is je vader geboren?

11 Werkt je moeder?

- ja
- neen
- ik weet het niet

12 Werkt je vader?

- ja
- neen
- ik weet het niet

11a Zo ja, waar werkt ze dan?
(bijvoorbeeld: school, bank,
ziekenhuis, bedrijf, ...)

12a Zo ja, waar werkt hij dan?
(bijvoorbeeld: school, bank,
ziekenhuis, bedrijf, ...)

**11b Omschrijf zo goed mogelijk
wat voor werk ze doet**
(bijvoorbeeld: lerares, dokter,
verpleegster, secretaresse, ...)

**12b Omschrijf zo goed mogelijk
wat voor werk hij doet**
(bijvoorbeeld: leraar, dokter,
verpleger, verkoper, ...)

Lezen

---

13 Kleur het gezichtje dat jouw mening het best weergeeft.

	Ja!	Niet echt	Nee!
Lees je graag strips?	☺	☹	☹
Lees je graag boeken met een verhaal?	☺	☹	☹
Lees je graag boeken die iets uitleggen (over dieren, sport, landen ...)?	☺	☹	☹

Kleur bij de volgende vragen het juiste bolletje.**14a Hoe dikwijls lees je strips?**

- elke dag of bijna elke dag
- 1 of 2 keer per week
- 1 of 2 keer per maand
- nooit of bijna nooit

14b Hoe dikwijls lees je boeken met een verhaal?

- elke dag of bijna elke dag
- 1 of 2 keer per week
- 1 of 2 keer per maand
- nooit of bijna nooit

14c Hoe dikwijls lees je boeken die iets uitleggen?

- elke dag of bijna elke dag
- 1 of 2 keer per week
- 1 of 2 keer per maand
- nooit of bijna nooit

14d Hoe dikwijls lees je kindertijdschriften? (*Zonneland, Donald Duck ...*)

- elke dag of bijna elke dag
- 1 of 2 keer per week
- 1 of 2 keer per maand
- nooit of bijna nooit

14e Hoe dikwijls lees je andere tijdschriften? (*Dag Allemaal, Humo, Flair ...*)

- elke dag of bijna elke dag
- 1 of 2 keer per week
- 1 of 2 keer per maand
- nooit of bijna nooit

Zijn digikids nog boekenbeesten?

.....
Stichting Lezen

14f Hoe dikwijls lees je kinderkranten? (Kits, Jommekeskrant ...)

- elke dag of bijna elke dag
- 1 of 2 keer per week
- 1 of 2 keer per maand
- nooit of bijna nooit

14g Hoe dikwijls lees je andere kranten? (Het Laatste Nieuws, De Morgen ...)

- elke dag of bijna elke dag
- 1 of 2 keer per week
- 1 of 2 keer per maand
- nooit of bijna nooit

15 Heb je al eens een digitaal boek gelezen?

Een digitaal boek bestaat niet uit papier. Je kan het boek alleen lezen op een computerscherm of op een speciaal apparaat zoals een e-reader of een tablet of een iPhone (een soort gsm).

- ja
- nee

16 Zou je graag eens een digitaal boek lezen?

- ja
- nee

17 Zou je meer boeken lezen als je die op een scherm kon lezen in plaats van op papier?

- ja
- nee

Zijn digikids nog boekenbeesten?

.....
Stichting Lezen

Je vrije tijd

---

18 Wat doe je het liefst als je niet op school zit of huiswerk moet maken?

Maak een top 5. Schrijf een 1 voor de activiteit die je het liefst doet. Schrijf een 2 voor de activiteit die je ook heel leuk vindt, maar niet zo leuk als de activiteit op plaats 1. Schrijf een 3 voor de activiteit die op de derde plaats komt. Schrijf een 4 voor de activiteit op de vierde plaats en een 5 voor de activiteit op plaats 5.

- ___ muziek beluisteren
- ___ tv, dvd's of video's kijken
- ___ een muziekinstrument bespelen
- ___ tekenen, boetsen, schilderen, knutselen
- ___ sporten of ballet
- ___ een boek of een strip lezen
- ___ een boek beluisteren
- ___ buiten spelen
- ___ gamen (computerspelletjes spelen)
- ___ gezelschapsspelletjes spelen
- ___ chatten
- ___ surfen op het internet, dingen opzoeken op de computer
- ___ gsm'en of telefoneren
- ___ naar de jeugdbeweging gaan

19a Hoeveel uur per week speel je een game (computerspel)?

- Ik speel nooit games of computerspelletjes.
- 0-4 uur
- 4-6 uur
- 6-9 uur
- 9-12 uur
- meer dan 12 uur per week

19b Hoeveel uur per week kijk je tv, dvd's of video's?

- Ik kijk nooit tv, dvd's of video's.
- 0-4 uur
- 4-6 uur
- 6-9 uur
- 9-12 uur
- meer dan 12 uur per week

19c Hoeveel uur per week zit je thuis achter de computer om te surfen, te e-mailen of te chatten? (Gamen telt hier niet mee.)

- Ik zit thuis nooit achter een computer in mijn vrije tijd.
- 0-4 uur
- 4-6 uur
- 6-9 uur
- 9-12 uur
- meer dan 12 uur per week

Zijn digikids nog boekenbeesten?

.....
Stichting Lezen

19d Hoeveel uur per week zit je te gsm'en of stuur je sms'jes?

- Ik stuur nooit sms'jes./Ik bel nooit met een gsm.
- 0-4 uur
- 4-6 uur
- 6-9 uur
- 9-12 uur
- meer dan 12 uur per week

19e Hoeveel uur per week lees je boeken of strips voor je plezier?

- Ik lees nooit strips of boeken voor mijn plezier.
- 0-4 uur
- 4-6 uur
- 6-9 uur
- 9-12 uur
- meer dan 12 uur per week

Dank je wel voor je medewerking!

Zijn digikids nog boekenbeesten?

.....
Stichting Lezen

In deze serie zijn eerder verschenen:

- Piek, Karlijn, *Zoveel lezen we (niet)*, 1995
Ven, Mascha van de, *Nieuwe media en lezen*, 2000
Kaufmann, Yolanda, *Voorlezen*, 2000
Tellegen, Saskia en M. Lampe, *Leesgedrag van vmbo-leerlingen*, 2000
Boter, Jaap, *Uitleengegevens als marketinginformatie*, 2001
Bos-Aanen, Joke, T. Sanders en L. Lentz, *Tekst, begrip en waardering*, 2001
Tellegen, Saskia, L. Alink en P. Welp, *De attractie van boek en computerspel*, 2002
Elsäcker, Willy van, *Begrijpend lezen*, 2002
Land, Jentine, et al., *Tekstbegrip en tekstwaardering op het vmbo*, 2002
Braaksma, Martine en E. Breedveld, *Het schoolvak Nederlands opnieuw onderzocht*, 2003
Guldmond, Ineke, *Emotionele betrokkenheid bij jeugdliteraire teksten*, 2003
Jager, Bernadet de, *Leesbegrip, leesplezier en de Friese taalnorm*, 2003
Verhallen, Maria, A.G. Bus en M.T. de Jong, *Elektronische boeken in de vroegschoolse educatie*, 2004
Lemaire, Christine, *Lezen doen we samen!*, 2004
Steendijk, Marjolein, *Een boekenwurm van zeven maanden door Bookstart*, 2004
With, Janetta de, *Overgangsliteratuur voor bovenbouwers?*, 2005
Schlundt Bodien, Walter en F. Nelck-da Silva Rosa, *Als jongeren lezen*, 2005
Land, Jentine, T. Sanders en H. van den Bergh, *Wat maakt een studietekst geschikt voor vmbo-leerlingen?*, 2006
Janssen, Tanja, H. Broekkamp en E. Smallegange, *De relatie tussen literatuur lezen en creatief schrijven*, 2006
Vries, Nienke de, *Lezen we nog?*, 2007
Chorus, Margriet, *Lezen graag!*, 2007
Hermans, Marianne, *Wereldliteratuur in het curriculum*, 2007
DUO Market Research, *Positie jeugdliteratuur in het voortgezet onderwijs*, 2009
Oberon, *Leesbevordering in het basisonderwijs*, 2009
Ghonem-Woets, Karen, *Elke dag boekendag!*, 2009
Ghonem-Woets, Karen, *Literaire competentie in groep 3 tot en met 8*, 2010
Lammers, Elma *Wie niet lezen wil moet schrijven* (2010)
Bleeker, Elli, *On Reading in the Digital Age* (2010)
Bakker, Niels, *Digitaal literair lezen - doen we het al?* (2010)
Berge, Maartje Johanna van, *Er was eens...* (2010)
Roi, Tiny la, *Mijn leukste, spannendste, coolste, vetste...boek!* (2010)
Ghonem-Woets, Karen, *Kennis van literaire conventies bij kinderen in de basisschoolleeftijd* (2010)
DUO Market research / CED groep, *Wie leest, heeft de wereld binnen handbereik* (2010)
Duursma, Elisabeth, *Voorlezen in gezinnen in Nederland* (2011)
Hermans, Marianne en Lonneke Jans, *De Schoolschrijver* (2012)
Timmermans, Peggy, *Voorlezen in de kinderopvang 2012* (2012)
Jong, Maria de en Adriana Bus, *AVI gaat Digitaal: Beginnende Lezers Oefenen op Tablet* (2013)
Huysmans, Frank, *Van woordjes naar wereldliteratuur* (2013)
Bakker, Niels, *Het besmet kinderen met het lezen-is-leuk-virus!* (2013)
TNS Nipo, *Stimuleren van leesbevordering op de BSO* (2013)

Zijn digikids nog boekenbeesten?

.....
Stichting Lezen